

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Bakalářská práce

2024

Dominik Pošmura

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Historický ústav

Percepce Německého císařství v české společnosti před první světovou válkou

Bakalářská práce

Autor:	Dominik Pošmura
Studijní program:	Historie se zaměřením na vzdělávání
Studijní obor:	Historie se zaměřením na vzdělávání (maior), Společenské vědy se zaměřením na vzdělávání (minor)
Forma studia:	Prezenční
Vedoucí práce:	PhDr. Jan Květina, Ph.D.

Hradec Králové 2024

Zadání bakalářské práce

Autor: Dominik Pošmura

Studium: F20BP0323

Studijní program: B0114A120001 Historie se zaměřením na vzdělávání

Studijní obor: Společenské vědy se zaměřením na vzdělávání, Historie se zaměřením na vzdělávání

Název bakalářské práce: **Percepce Německého císařství v české společnosti před první světovou válkou**

Název bakalářské práce AJ: Perception of the German Empire in Czech society before the First World War

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Bakalářská práce bude věnována otázce reflexe vnitřní i zahraniční působnosti Německého císařství v české společnosti před první světovou válkou, a to prostřednictvím rozboru různorodého českého stranického tisku. Cílem práce bude tedy identifikovat základní stereotypní obrazy spojované v dané době v českém prostředí s německou aktivitou i němečtím obecně, přičemž pozornost bude věnována tisku z odlišných politických, respektive stranických prostředí, díky čemuž bude možné posoudit, do jaké míry do soudobých nacionálních témat promlouvaly i ideologické faktory. Práce by měla odpovědět na následující otázky: Jaké byly hlavní atributy českého vnímání a postoje vůči Německému císařství před první světovou válkou? Jak se tyto postoje mohly lišit mezi různými společenskými a politickými skupinami v české společnosti? Díky využití analýzy veřejného mínění prostřednictvím dobového tisku bude tedy v závěru možné interpretovat percepci německého císařství v české společnosti a porovnat různé interpretace významných milníků před první světovou válkou v oblasti mezinárodní politiky.

Habermas Jürgen, The Structural Transformation of the Public Sphere, The MIT Press 1991.
Krippendorff Klaus, Content Analysis: An Introduction to Its Methodology, SAGE Publications, Inc. 1980. Donsbach Wolfgang, Traugott Michael W., The SAGE Handbook of Public Opinion Research, Sage Publications Ltd 2007. McQuail Denis, Úvod do teorie masové komunikace, Portál 2007.
Lippmann Walter, Public Opinion, Wilder Publications 2010. Jan Křen, Eva Broková & Stanislav Biman, Obraz Němců Rakouska a Německa v české společnosti 19. a 20. století, 1998 Bednařík, P., Jiráček, J., Köpplová, B.: Dějiny českých médií. Od počátku do současnosti, Grada Praha 2011, MACIUIKA, John V. The globalization of the Deutscher Werkbund: design reform, industrial policy, and German foreign policy, 1907-1914. In: Global design history. Routledge, 2011. p. 98-106.
MOMMSEN, Wolfgang J. Public opinion and foreign policy in wilhelminian germany, 1897-1914. Central European History, 1991, 24.4: 381-401. Burton G., Jiráček J., Úvod do studia médií, Barrister and Principal, Brno 2001 Czechs and Germans 1848-2004: The Sudeten Question and the Transformation of Central Europe. By Václav Houžvička. Translated by Anna Clare Bryson-Gustová. Prague: Karolinum. 2015

Zadávací pracoviště: Historický ústav,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: PhDr. Jan Květina, Ph.D.

Oponent: Mgr. Marek Meško, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 7.12.2021

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval pod vedením vedoucího PhDr. Jana Květiny, Ph.D., samostatně a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne:

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucímu práce PhDr. Janu Květinovi, Ph.D., za konzultace, odborné vedení, pomoc a cenné rady, které mi pomohly tuto práci vypracovat.

Anotace

POŠMURA Dominik, *Percepce Německého císařství v české společnosti před první světovou válkou*, bakalářská práce, Filozofická fakulta Univerzity Hradec Králové, Hradec Králové 2024.

Bakalářská práce bude věnována otázce reflexe vnitřní i zahraniční působnosti Německého císařství v české společnosti před první světovou válkou, a to prostřednictvím rozboru různorodého českého stranického tisku. Cílem práce bude tedy identifikovat základní stereotypní obrazy spojované v dané době v českém z prostředí s německou aktivitou i němectvím obecně, přičemž pozornost bude věnována tisku z odlišných politických, respektive stranických prostředí, díky čemuž bude možné posoudit, do jaké míry do soudobých nacionálních témat promlouvaly i ideologické faktory. Práce by měla odpovědět na následující otázky: Jaké byly hlavní atributy českého vnímání a postoje vůči Německému císařství před první světovou válkou? Jak se tyto postoje mohly lišit mezi různými společenskými a politickými skupinami v české společnosti? Díky využití analýzy veřejného mínění prostřednictvím dobového tisku bude tedy v závěru možné interpretovat percepci německého císařství v české společnosti a porovnat různé interpretace významných milníků před první světovou válkou v oblasti mezinárodní politiky.

Klíčová slova: analýza tisku, mezinárodní politika, vztahy, kauzalita, veřejné mínění

Annotation

POŠMURA Dominik, *Percepce Německého císařství v české společnosti před první světovou válkou*, Bachelor Thesis, Philosophical Faculty, University of Hradec Králové, Hradec Králové 2024.

The bachelor's thesis will address the question of the reflection of the internal and external activities of the German Empire in Czech society before the First World War through an analysis of the diverse Czech party press. The aim of the thesis will therefore be to identify the basic stereotypical images associated with German activity in the Czech environment at the time, as well as Germanness in general, with attention paid to the press from different political or party backgrounds, making it possible to assess the extent to which ideological factors also spoke into contemporary nationalist themes. The thesis should answer the following questions: what were the main attributes of Czech perceptions and attitudes towards the German Empire before the First World War? How might these attitudes have differed between different social and political groups in Czech society? Thus, by using public opinion analysis through the contemporary press, it will be possible in the conclusion to interpret the perception of the German Empire in Czech society and to compare different interpretations of important milestones in international politics before the First World War.

Keywords: press analysis, international politics, relations, causality, public opinion

Obsah

Úvod	8
1. Metodologie.....	13
1.1 Mediální analýza periodik	13
1.2 Charakteristika primárních zdrojů	14
2. Politický a mediální kontext české společnosti	16
2.1 Česká politika a společnost na přelomu 19. a 20. století.....	16
2.2 Tisk národně liberálního tábora	20
2.3 Tisk sociálnědemokratického tábora	21
2.4 Tisk katolického tábora	22
2.5 Tisk agrárního tábora.....	22
2.6 Tisk národně sociálního tábora.....	23
3. Analytická část	25
3.1 Tematické okruhy	25
3.2 Reflexe německé kolektivizace polských pozemků	25
3.2.1 Kontext německého přístupu vůči Polákům.....	25
3.2.2 Národní listy	27
3.2.3 Čech.....	28
3.2.4 Venkov	29
3.2.5 České slovo.....	30
3.2.6 Komparace mediální perspektivy	31
3.3 Anexe Bosny a Hercegoviny	32
3.3.1 Kontext rakousko-uherské politiky na Balkáně.....	32
3.3.2 Národní listy	33
3.3.3 Čech.....	35

3.3.4	Venkov	36
3.3.5	České slovo.....	38
3.3.6	Komparace mediální perspektivy	39
3.4	Druhá marocká krize	40
3.4.1	Kontext německé politiky v Maroku	40
3.4.2	Národní listy	41
3.4.3	Právo lidu.....	42
3.4.4	Čech.....	44
3.4.5	Venkov	45
3.4.6	České slovo.....	46
3.4.7	Komparace mediální perspektivy	47
3.5	Červencová krize	48
3.5.1	Kontext vypuknutí první světové války.....	48
3.5.2	Národní listy	49
3.5.3	Právo lidu.....	51
3.5.4	Čech.....	52
3.5.5	Venkov	54
3.5.6	České slovo.....	55
3.5.7	Komparace mediální perspektivy	57
	Závěr.....	58
	Seznam pramenů a literatury	62

Úvod

Evropa se na přelomu 19. a 20. století ocitla na prahu doposud největšího a nejdestruktivnějšího konfliktu, který se na jejím území odehrál. Stále vzrůstající nacionalismus jenom přispíval k rozdmýchávání ohně už v tak dynamickém a napjatém prostředí.¹ Diplomatické aliance, po zuby ozbrojené, čekaly na svých stranách barikády. Již těžko utlumitelná soutěž ve vojenském zbrojení neúprosně tlačila starý kontinent ke katastrofě a hlavní otázka se tak stáčela především k nejasnosti, která událost tento konflikt započne. Pod obrovskými státními celky střední Evropy ovšem v dané době žili konkrétní lidé – společnost, která se v dané době v souvislosti s modernizačními procesy začala diferencovat a strukturovat nebývalým způsobem. Stále více lidí žilo ve městech, v dělnické třídě narůstala gramotnost a napříč společnostmi se objevovaly nové politické, z hlediska členství masové strany. Občané se mohli profilovat v občanských spolcích a byli prostřednictvím denního tisku informováni o světovém dění. Kolize různých společenských perspektiv vůči dobové politické situaci v Evropě tak byla viditelná ve všech aspektech denního života, neboť vedle tradičních náboženských, stavovských či majetkových štěpení nabývaly na síle rozdíly ve vnímání národní či etnické identity, odlišnosti městského a venkovského stylu života i vzrůstající vliv konfliktních ideologických světónázorů.²

Společnost, kterou nám druhá polovina 19. století přináší, je společností, ve které se gramotnost stává masovou záležitostí. V roce 1921, tedy v době již vzniklého Československa, nový prvorepublikový školský systém negramotnost takřka vymýtil, a odhaduje se, že v poválečných Čechách a na Moravě byla gramotnost téměř stoprocentní³, avšak tento masivní nárůst gramotnosti není možné vnímat jako kouzlo okamžiku roku 1918, nýbrž právě jako důsledek společenských trendů, jež byly nastartovány v druhé polovině 19. století. Právě společenské perspektivy a vnímání

¹ SKŘIVAN Aleš, DRŠKA Václav a STELLNER František, *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1648–1914*, Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, Praha 1994.

² HABERMAS Jürgen, *Strukturální přeměna veřejnosti*, Praha 2000.

³ PRŮCHA Jan, *Přehled pedagogiky – úvod do studia oboru*, Praha 2000.

klíčových politických momentů dané doby lze díky nárůstu gramotnosti vnímat jako relevantní způsoby prezentace dané společnosti jako takové. Společnost je prostřednictvím masových médií velmi silně a hluboce ovlivňována, přičemž toto konstatování platí tím spíše pro epochu, v níž existoval pouze jeden typ masového média, které bylo naprosto bezkonkurenční svým vlivem, dostupností a rychlostí distribuce.⁴ Jak v daném ohledu konstatuje habermasovský přístup k úloze masových médií v moderním světě: „*Masová komunikace je hluboce prostoupena sociální mocí – mocí médií vybírat a prezentovat podle své libosti a historicky proměnlivou mocí politickou a ekonomickou mocí držitelů moci ovlivňovat mediální obsah.*”⁵

Spojíme-li nicméně otázky nárůstu gramotnosti a role masmédií s problematikou společenského vnímání očekávaného konfliktu ve střední Evropě na přelomu 19. a 20. století, je třeba zdůraznit, že pro Rakousko-Uhersko byla kontrola masové komunikace a mediálních obsahů důležitým nástrojem pro udržení moci a jednoty státní suverenity.⁶ Je důležité připomenout, že cenzura byla naprosto běžným fenoménem a fungovala napříč celou Evropou. Státy měly tendence kontrolovat obsah novin, časopisů a jiných médií, aby zajistily, že veřejnost bude dostatečně informována a že média nebudou šířit názory, které by mohly ohrozit autoritu centrální vlády.⁷ To však neznamená, že se média ve svých interpretacích nemohla diferenciovat. Právě politická a nacionální příslušnost byly dominantními faktory, které od sebe různé interpretace odlišovaly. Pro politicky plurální českou společnost se tak zdroje informací nelišily tolik tím, jaká fakta byla překládána, ale jak tato fakta byla interpretována. Právě otázka percepce Německého císařství v české společnosti jak s ohledem na jeho militaristickou prezentaci, tak především v perspektivě zuřícího vnitřního česko-německého nacionálního napětí v českých zemích, je jedním z klíčových témat pro pochopení česko-německých vztahů před první světovou válkou a pro rámování vzájemných vztahů jako takových.⁸

⁴ BEDNAŘÍK Petr, JIRÁK Jan a KÖPPLOVÁ Barbara, *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti. 2., upravené a doplněné vydání*, Praha 2019, s. 123.

⁵ WESSLER Hartmut, *Habermas and the Media*, Polity Press 2018, s.61.

⁶ VAN DER KISTE, John, *Císař František Josef. Život, pád a zánik habsburské říše*, Praha 2008.

⁷ KISSINGER Henry, *Uspořádání světa: státní zájmy, konflikty a mocenská rovnováha*, Praha: Prostor, 2021.

⁸ PĚČENKA Marek, *Trojspolek: německá, rakousko-uherská a italská zahraniční politika před první světovou válkou*, Praha 1999.

Tato práce se pokusí rozklíčovat tuto problematiku prostřednictvím analýzy politického, periodického tisku, který byl hlavním médiem pro formování dobového veřejného názoru.⁹ Jejím cílem je komparace různých ideologických náhledů, které v daném dobovém diskurzu českých periodických tiskovin přinášely interpretace německé zahraniční politiky i souvisejícího mezinárodního jednání Německého císařství jako takového. Pro práci je klíčová rozmanitost perspektiv, které se v tehdejší českém stranickém tisku objevovaly, přičemž důležitý rozměr zde bude představovat především otázka, zda v dané době existovaly významné rozdíly ve vnímání Německého císařství mezi jednotlivými politickými stranami, respektive jejich stranickými tiskovinami. Touto studií se pokusím analyzovat česko-německé vztahy optikou periodik a tím tak přispět k lepšímu porozumění historickým kořenům a kontextu současných česko-německých vztahů. Studium percepce Německého císařství v české společnosti před první světovou válkou nám tak pomůže osvětlit vnitřní dynamiku českého politického spektra a jeho vztahy s německým etnikem.¹⁰ Zároveň to přispěje k hlubšímu pochopení, jak historické události a konflikty mohou ovlivňovat současné politické a kulturní kontexty.¹¹

V kontextu tohoto úkolu bude třeba analyzovat strukturu veřejného mínění české společnosti v rámci několika mezinárodních dilemat, krizí a událostí, přičemž ústřední badatelský záměr této práce, tj. úsilí o interpretaci percepce Německého císařství v české společnosti aplikací metody výzkumu periodik, je opřen o tyto badatelské otázky:

- 1) Jak česká (ve smyslu jazykově česká) politická periodika počátku 20. století zobrazovala a interpretovala politický a kulturní vliv německé říše na českou společnost?
- 2) Do jaké míry sloužila česky psaná periodika jako platforma pro vyjádření české národní identity a odporu proti možné dominanci Německé říše v českých zemích?
- 3) Jaká byla klíčová témata a narativy v českém periodickém tisku týkající se Německého císařství a jak se vyvíjely v čase?
- 4) Lze v této souvislosti hovořit o jednotné „národní“ novinářské interpretaci Německého císařství napříč různými periodiky, anebo je třeba připustit, že se tyto

⁹ BURTON Graeme a JIRÁK Jan, *Úvod do studia médií*, Brno 2001, s. 15.

¹⁰ MASARYK Tomáš Garrigue, *Rakouská zahraniční politika a diplomacie*, Praha 1911.

¹¹ KÖPPL Ladislav, KÖPPOVÁ Barbara, *Dějiny světové žurnalistiky 1: Celý svět je v novinách*, Praha 1989.

interpretace relevantně lišily na základě odlišných ideologických kontextů daných tiskovin?

Při hledání optimálního časového počátku pro sledování obrazu Německa v českém mediálním prostředí není možné nechávat stranou skutečnost, že v roce 1907 už existoval větší počet českých politických periodik, což umožňuje rozsáhlejší a bohatší analýzu vyššího počtu interpretací.¹² V tomto roce se totiž konaly první volby v Předlitavsku podle rovného a všeobecného volebního práva. Nová reforma volebního práva tak umožňovala podle zákona 15/1907 Říšského zákoníku aktivní volební právo pro muže starší 24 let. Tato skutečnost se stala hnacím motorem pro tiskařská oddělení politických stran, protože tento akt započal soutěž o voliče a tiskoviny byly nejvlivnějším masovým médiem. Díky této realitě tak strany kladly mnohem větší důraz na to, aby jejich tiskárny fungovaly co nejefektivněji a aby se co největší počet výtisků dostal k potencionálním čtenářům. Dalším důvodem je skutečnost, že v dané době se odehrává celá řada mezinárodních krizí, které měly globální dosah, tj. výrazně přispěly k postupné eskalaci možného konfliktu, a zároveň byly reflektovány domácími médii v rakousko-uherské monarchii.¹³ Kromě krizí a konfliktů se do tisku stále častěji dostává tematika relevantní pro čtenáře konkrétních politických plátků. Zemědělec z českých zemí je prostřednictvím periodika *Venkov* informován o odporu polských zemědělců vůči Prusku.¹⁴ Ve stejném období informuje své čtenáře *České slovo* o snaze pro získání všeobecného hlasování pro pruské občany.¹⁵ Zároveň se v tomto období dějí události, které se dají chápat jako předzvěst budoucího požáru Evropy.¹⁶ Jednou z těchto událostí byla Bosenská krize roku 1908.¹⁷ Dále v listopadu tohoto roku na bruselské burze vypuká panika, protože tam byla kolportována zpráva o tom, že válka mezi Francií a Německem je na spadnutí.¹⁸ Toto jsou ukázky témat, kterým se tato práce věnuje. Horní časovou

¹² BEDNAŘÍK Petr, JIRÁK Jan a KÖPPLOVÁ Barbara, *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti. 2., upravené a doplněné vydání*, Praha 2019, s. 146.

¹³ ŠUSTA Josef, *Světová politika v letech 1871–1914*, Praha 1924.

¹⁴ *Venkov*, č. 7, 9.1. 1908, s. 2.

¹⁵ *České slovo*, č. 68, 21.3. 1908, s. 1.

¹⁶ DITTRICH Zdeněk Radslav, *Balkánské kolbiště a evropské mocnosti*, Brno 1998.

¹⁷ Bosenská krize – Rakousko-Uhersko roku 1908 oficiálně anektovalo Bosnu a Hercegovinu. Toto území si však nárokovalo Srbsko a chápalo to jako útok na své národní teritorium. Krize byla pouze dočasně vyřešena na konferenci v Londýně roku 1908, avšak se jedná o další příspěvek k napětí v už tak politicky komplikovaném území. [PALMER, Alan Warwick, *Úpadek a pád Osmanské říše*, Praha 1996.]

¹⁸ *Venkov*, č. 262, 7.11. 1908, s.2.

hranicí pro analýzu je rok 1914, konkrétně počátek první světové války.¹⁹ Klíčovým úkolem pro tuto práci je charakterizovat obraz Německého císařství v české společnosti, a to na vybraných událostech a tématech menšího i většího dopadu. Vzhledem k povaze práce není účelem charakterizovat postoje jednotlivých plátků vůči všem událostem, které jsou spojené s Německým císařstvím, ale analyzovat vybrané situace, které jsou ve vybraných periodících reflektovány.

¹⁹ BARŠA Pavel, CÍSAŘ Ondřej, *Anarchie a řád ve světové politice*, Praha 2008.

1. Metodologie

1.1 Mediální analýza periodik

Pro efektivní analýzu tiskovin jsem zvolil metodu analýzy obsahu. Metoda analýzy obsahu představuje systematický přístup k prozkoumání obsahu textových, vizuálních nebo zvukových dat za účelem odhalení klíčových vzorů, témat a významů. Základním principem této metody spočívá ve vymezení reprezentativního vzorku. Vzorkem může být veškerý materiál, ať vizuální, psaný, mluvený či jakýkoliv jiný, který lze chápat jako text který lze číst.²⁰ Pomocí strukturalizace tohoto vzorku pak může výzkumník například dojít k tomu, kolik sledované téma zabírá plochy, nebo jaký celkový počet stránek téma celkově zaujímá.²¹ Výhodou této metody je její četné uplatnění a aplikace různých odvětvích a výhradně v analyzování mediálního obsahu, kdy můžeme sledovaný jev pozorovat v komparaci vůči ostatním proměnným. Kromě využití v analýze médií se dá analýza obsahu velmi dobře aplikovat v lingvistice, sociologie, ekonomii a dalších oborech. V dnešní době se tato analýza využívá i za pomoci počítačových programů. Dnešní moderní technologie jsou schopné tyto jevy sledovat i ve audiovizuální podobě. Tato metoda pracuje s velmi přesnou analýzou konkrétního materiálu, který rozdělí na požadovaná kritéria podle obsahové části. Tímto způsobem se dá lépe předejít chybné interpretaci a zároveň je tato strukturalizace nezbytná pro nové závěry.²² Také validace této metody je snadná a efektivní díky systematickosti metody. Obecně můžeme obsahovou analýzu médií charakterizovat jako kvantitativní nástroj, který se vyznačuje svou systematickostí a možností selektivního zpracování velkého množství textu.²³ Získaná data se dají dále promítat a prezentovat v tabulkách a grafech, protože tato data prezentují objektivní výsledky, které jsou přenositelné i do dalších výzkumů.

V rámci bakalářské práce zabývající se analýzou politického tisku před první světovou válkou je tato metoda využita k hlubšímu porozumění postojům a názorům české společnosti k Německému císařství. Základní jednotkou výzkumu se pro tuto práci stává novinový článek. Události, na které se v průběhu práci zaměřuji, jsou obsaženy vždy

²⁰ HENDL Jan, *Úvod do kvalitativního výzkumu*, Praha 2005.

²¹ BURTON Graeme a JIRÁK Jan, *Úvod do studia médií*, Brno 2001.

²² *tamtéž*

²³ SCHERER Helmut, *Úvod do metody obsahové analýzy*, Praha 2005.

v několika člancích, které v rámci několika výtisků formují pohled stranického plátku na konkrétní události či dotýčnou problematiku. Vzhledem k tomu, že tisk vycházel pravidelně a informace se šířily do té doby nevídanou rychlostí, tak stranické tiskárny často pracovaly s téměř totožnou informací, kterou však zaobalily do své percepce subjektu, a tak informaci interpretovaly zcela jedinečným způsobem.²⁴

Kritéria pro volbu primárního zdroje jsou následující. Tiskovina musela vycházet periodicky a musela mít být spojena s centrálním orgánem jedné z dobově relevantních českých politických stran. Vzhledem k povaze práce je také důležité, aby tiskovina byla psaná v českém jazyce a aby jejím cílem bylo informovat a oslovit potenciální, nebo již existující voliče.²⁵ Pro možnou komparaci mezi tiskovinami je také nutné, aby se ve svých článcích odkazovaly na informace relevantní k tématu práci, tudíž k Německému císařství.

1.2 Charakteristika primárních zdrojů

Předválečný stranický tisk českých politických stran nám nabízí velmi unikátní a cenný pohled, poskytující důležitý kontext pro pochopení politické a společenské kulturní dynamiky. Diferenciace v české společnosti lze však pojmout i jiným způsobem než analýzou politických periodik, avšak např. záznamy o působení spolků²⁶ nám poskytují pouze velmi malý vzorek informací. Osobní deníky²⁷ nám sice mohou zprostředkovat velmi informačně bohatý postoj, ale opět bychom se museli spokojit pouze s velmi subjektivním pohledem. Účelem této práce je pokus o zachycení společenské percepce, což znamená, že potřebujeme primárně analýzu vzorků z masového média. Diferenciace v jednotlivých tiskovinách různých stran nám proto může velmi dobře nastínit, jak se politická orientace Českého národa promítala do záležitostí vnímání mezinárodních aktérů.²⁸ Analýzou obsahu tisku můžeme lépe identifikovat klíčové prvky propagandy, rétoriky a emocionálních apelů, které formovaly politické a společenské diskurzy tohoto významného historického období. Tímto způsobem lze získat hlubší

²⁴ SCHULZ Winfried, REIFOVÁ Irena, *Analýza obsahu mediálních sdělení*, Praha 2011.

²⁵ WIMMER Mike – Joseph DOMINICK, *Mass Media Research: An Introduction*, Cengage Learning 2013.

²⁶ MALÍŘ Jiří, *Od spolků k moderním politickým stranám: vývoj politických stran na Moravě v letech 1848-1914*, Brno 1996.

²⁷ Viz např. KLEJNA Josef, *Voják – zajatec – legionář*, Praha: Olympia 2014., ZWEIG Stefan, *Svět včerejška*, Praha: Torst 1999.

²⁸ KONČELÍK Jakub, VEČERA Pavel, ORSÁG Petr, *Dějiny českých médií 20. století*, Praha 2010, s. 43.

vhled do způsobu, jakým se politické strany snažily ovlivňovat veřejné mínění a formovat národní identitu v Českých zemích před první světovou válkou. Obraz toho druhého, který politický tisk prezentoval, je tak jedním ze základních kamenů pro formování veřejného mínění v české a po roce 1918 československé společnosti. Zároveň je to jedna z neopominutelných kapitol česko-německých vztahů.

Klíčovým krokem pro růst vlivu stranických tisků bylo zejména zavedení všeobecného volebního práva v roce 1907. Jak již bylo zmíněno, volební právo se však vztahovalo pouze na mužskou část populace. Tento akt byl velmi důležitý, protože právě volební právo dalo vzniknout moderně organizovaným politickým stranám s masovou členskou základnou. Tyto nové strany potřebovaly oslovit své nové voliče, a tak začal mít stranický tisk mnohem větší důležitost.²⁹ Stranický tisk pomáhal politickým stranám mobilizovat voliče a příznivce, čímž posiloval jejich politický vliv a moc. Tím také přispíval k formování politického prostředí a struktur ve společnosti. Nejednalo se však pouze o noviny, neboť velké popularity nabyly také časopisy, brožury, letáky, plakáty, pohlednice i knihy. Právě s plakáty se velmi často pojila politická reklama.

Denní stranické plátky obsahovaly širokou škálu informací a článků, které se zaměřovaly na politické, společenské, kulturní a ekonomické události a témata. Obsah tisku se samozřejmě lišil v závislosti na konkrétní politické orientaci daného periodika. Standardní však bylo, že každý plátek obsahoval politické zprávy, a to jak domácí, tak ze světa. Dalším důležitým obsahem byly politické články, které se snažily formovat veřejné mínění a vnímání politických událostí a problémů z perspektivy dané politické strany. Měly za cíl přesvědčit čtenáře o správnosti daného politického směru a programu. V neposlední řadě se v těchto tiskovinách objevovaly i ekonomické zprávy, např. aktivita na Vídeňské burze.³⁰ Součástí stranického tisku byla samozřejmě také reklama. Nejenom političtí příslušníci strany, ale také doktoři, hodináři, mechanici a další financovali stranický tisk za otisknutí jejich inzerátů. Tento způsob inzerce byl velmi populární a jeho dosah byl značný.³¹

²⁹ KONČELÍK Jakub, VEČERA Pavel, ORSÁG Petr, *Dějiny českých médií 20. století*, Praha 2010, s. 22.

³⁰ *Venkov*, č. 203, 24.11. 1906, s. 6.

³¹ BEDNAŘÍK Petr, JIRÁK Jan a KÖPPLOVÁ Barbara, *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti. 2., upravené a doplněné vydání*, Praha 2019.

2. Politický a mediální kontext české společnosti

2.1 Česká politika a společnost na přelomu 19. a 20. století

Česky a německy mluvící obyvatelstvo žilo v rámci Českého království, respektive zemí Koruny české stovky let pospolu. Ačkoliv mezi oběma jazykovými skupinami existovalo i dílčí historické napětí (např. v období husitských válek), problém vzájemného identitárního soužití začal představovat palčivé politické dilema až v druhé polovině 19. století, zejména po roce 1848, kdy se etnicky německé představy o budoucnosti střední Evropy a rakouského císařství začaly diametrálně rozcházet s vizemi etnicky české politické reprezentace.³²

České etnikum se společně s českým jazykem na počátku 19. století nacházelo primárně na venkově, neboť české měšťanské i intelektuální elity byly v této době pevně srostlé s německou jazykovou kulturou. Česká šlechta pak tvořila méně než procento obyvatel českých zemí a sama o sobě byla buď germanizovaná, anebo vyznávala převážně stavovské atributy zemského vlastenectví, jež do kategorií etnického nacionalismu příliš nezapadaly. Češství samotné jakožto masové hnutí nabývalo tedy na síle až s vrcholem tzv. českého národního obrození v polovině 19. století. Tato etapa nicméně navazovala na předchozí snahy, kdy první čeští obrozenci nejprve začali psát o českém kulturním aspektu, začali se věnovat českému jazyku a gramatice.³³ Postupně se čeština z venkova dostávala i do vyšších kruhů společnosti a čeští obrozenci se stále více angažovali i v politice rakouské monarchie. Urbanizace navíc přinesla češství i do měst, kde vznikaly první české tiskárny, spolky a později i politické frakce.³⁴

V roce 1848 se česká reprezentace v rámci Slovanského sjezdu dělila na dva tábory. Panslavistický tábor, který měl za cíl jednotné slovanské úsilí pod vedením ruského cara, v tomto ohledu kontrastoval s táborem austroslavistickým, jenž měl za cíl zajištění částečné jazykové a správní autonomie pro České království v rámci Rakouského císařství. Tyto snahy byly smeteny ze stolu silnou centralistickou ústavou v roce 1849. Silný rakouský centralismus 50. a 60. let nedával prostor ani pro českou autonomii ve

³² URBAN Otto, *Kroměřížský sněm 1848-1849*, Praha 1998.

³³ HAUBELT Josef, *České osvícenství*, Praha 1986.

³⁴ HLAVÁČKA Milan a kol., *České země v 19. století I.: Proměny společnosti v moderní době*, Praha 2014.

smyslu historického státního práva a autonomie, natož pak v intenci českého etnického národního hnutí. Právě v 60. letech nicméně opět začínaly na povrch vycházet česko-německé spory, a to jak politické, tak občanské. Situace navíc výrazně vyhrotila reorganizace rakouské říše do podoby duální rakousko-uherské monarchie, kterou dobová česká společnost vnímala jako ryzí nespravedlnost a ignoraci vlastních nároků.³⁵

V atmosféře českého politického dominantního nesouhlasu se státoprávním uspořádáním byly zakládány české novinové redakce a kulturní či sportovní spolky.³⁶ Během úvah o federalizaci Rakouského císařství se české snahy pokoušely o získání podobné autonomie, kterou obdržely Uhry, ale tyto snahy opět nedosáhly svého cíle. Češi tuto situaci vnímali jako urážku. V mnoha městech se protestovalo, když požadavky českých politiků nebyly prosincovou ústavou splněny.³⁷ Další šancí pro české autonomní snahy byly Fundamentální články z roku 1871.³⁸ Jednalo se dohodu o změně státoprávního uspořádání Českého království, na němž se shodla česká politická reprezentace s Hohenwartovou vládou, která byla oproti dosavadní vládě ve věci české otázky přístupnější.³⁹ Fundamentálky ale narazily na odpor českých německých elit a maďarských politiků, což zapříčinilo selhání této iniciativy, v důsledku čehož byla v Rakousku jmenována nová konzervativní vláda, která další jednání o federalizaci Předlitavska zablokovala.

Krach fundamentálek byl velkou ranou i pro možné řešení česko-německých vztahů, neboť právě články měly vyřešit dlouho se táhnoucí vnitřní česko-německé spory, které se budou v politickém prostředí monarchie vracet až do jejího samotného zániku. Češi a Němci v rámci českého království měli často velmi odlišné politické cíle a jejich

³⁵ Květina Jan, *Der Ausgleich und seine Auswirkung auf das tschechische kollektive Gedächtnis anhand des Bereiches Popkultur*. In: L. Cabada – Ch. Walsch, Christopher (Hrsg.), *Imaginäre Räume in Zentraleuropa. Kulturelle Transformationen, politische Repräsentationen und trans/nationale Identitätsentwürfe*, Herne: Gabriele Schäfer Verlag., 2019, 179–228.

³⁶ Skrze spolky, které sice nebyly právně zajištěny, vznikaly první politické strany. I když nebyly právně ukotveny, tak byly součástí každodenního života a byly fakticky akceptovány jak veřejností, tak i státními orgány. Jedním s těchto spolků byl i Olomoucký selský spolek, který byl rozpuštěn v roce 1890, protože se angažoval při přípravě na říšské volby, což mu jeho stanovy nedovolovaly. [MALÍŘ Jiří, *Od spolků k moderním politickým stranám: vývoj politických stran na Moravě v letech 1848–1914*, Brno 1996.].

³⁷ Císař František Josef I. rovněž v této době vydal tzv. císařský reskript, v němž projevil úmysl nechat se korunovat na českého krále. Až do své smrti se však českým králem korunovat nenechal, což bylo dalším důvodem pro posílení česko-německého antagonismu.

³⁸ CIBULKA Pavel, *Politické programy českých národních stran v letech 1860–1890*, Praha 2000, s. 170–176.

³⁹ RANDÁK Jan, a kol., *Dějiny Českých zemí*, Praha 2011.

vzájemný politický vztah, ve kterém tyto dvě strany soupeřily, se přeléval i do společenského dění, které se stále více rozdělovalo na české a německé. Češi se znovu začali účastnit rakouské politiky s cílem předejít germanizačním a hungarizačním snahám.⁴⁰ Roku 1879 se vlády ujal hrabě Eduard Taaffe⁴¹, který nabízel malým národům Předlitavska pokládat požadavky k projednání. Český klub poslanců se tak stal dobrým spojencem Taaffeho vlády a výměnou za toto spojení ministerský předseda po malých krůčcích vycházel českým poslancům vstříc. Díky tomuto spojení vešly v roce 1880 v platnost Stremayrova jazyková nařízení, podle kterých vnější státní úřadování v Čechách a na Moravě muselo fungovat i v českém jazyce.⁴² Samotné vnitřní úřady Českého království nicméně i nadále fungovaly v německém jazyce. O dva roky později byla rozdělena pražská univerzita na českou a německou část, čímž pokračovalo formování dvou paralelních společností (české a německé) uvnitř jednoho regionu namísto hledání možného modu vivendi pro vzájemnou kooperaci.

De facto posledním systémovým pokusem o trvalé vyřešení česko-německé otázky byly tzv. Punktace, jež byly dohodnuty a zveřejněny v roce 1890. Jednalo se jedenáctibodový plán, který měl být dalším velkým milníkem pro česko-německé vyrovnání. Tento plán byl realizován jen z části a nebylo tak dosaženo jeho celkového smyslu, zveřejnění navíc vyvolalo značný rozkol v české etnické společnosti, která se přidržela mladočeské interpretace o národní zradě a vůči doposud dominantnímu staročeskému táboru se vymezila.

Dalším dílčím pokusem o narovnání česko-německé situace byla iniciativa vlády Kazimíra Badeniho, který měl v říšském parlamentu velkou podporu, např. ze strany mladočechů. Nové vládě se podařilo prosadit reforma kuriálního systému, tzv. Badeniho reforma, díky které ve všeobecné kurii získali volební právo muži starší 24 let. Počet potenciálních voličů v Předlitavsku se ztrojnásobil na přibližně 5,5 milionu voličů. Důležitější pro České království však byla Badeniho jazyková nařízení, která měla v českém prostoru úředně zrovnoprávnit český jazyk s jazykem německým, tentokrát i

⁴⁰ RANDÁK Jan, a kol., *Dějiny Českých zemí*, Praha 2011.

⁴¹ Eduard Taaffe byl rakousko-uherský, respektive předlitavský státník, který kontroloval většinu národnostně znepřátelených zemí říše a vytvořil konzervativní koalici, s názvem „železný kruh pravice“, která se udržela u moci déle než kterékoli jiná vláda za doby kralování císaře Františka Josefa I. [citováno ke dni 23.4. 2024, <https://www.britannica.com/biography/Eduard-Graf-von-Taaffe>].

⁴² ČAPKA František, *Dokumenty a materiály ke studiu národních dějin v letech 1848–1918*, Brno 2010.

v tzv. vnitřní úřední řeči. Při těchto snahách se ovšem Badeniho vláda setkala se silným německým odporem v říšském parlamentu, který byl opozicí paralyzován. Tato obstrukce následně vedla dokonce až k pádu vlády v roce 1897.

Další opakované selhání prosazení jazykové zrovnoprávnění posílilo česko-německý antagonismus a až do rozpadu monarchie se i přes opětovné pokusy jazykovou problematiku v Českém království nepodařilo uspokojivě vyřešit. Za jeden z mála úspěchů česko-německé spolupráce může být považováno tzv. Moravské vyrovnání⁴³ z roku 1905.⁴⁴ Tento název zaštiťoval čtyři zemské zákony, které na Moravě upravovaly zemské uspořádání, volební řád, nová pravidla pro užívání českého a německého jazyka a rozdělení školských úřadů podle národnostního klíče. I když byla Morava většinově obývána Čechy, tak přibližně čtvrtina obyvatelstva byla německá. Češi a Němci byli na Moravě schopni dojít ke kompromisům, které pomohly Němcům získat větší zastoupení na sněmu a zajistit jim jejich postavení i do budoucna, kdy prognózy předpokládaly nárůst česky mluvícího obyvatelstva na úkor toho německého.⁴⁵ Zároveň Češi díky těmto zákonům mohli v dominantně českých obecních výborech užívat český jazyk jako úřední řeč.

V Českém království se nicméně podobné iniciativy i nadále nesetkávaly s úspěchem. Dalším důležitým milníkem pro česko-německé vztahy bylo přijetí všeobecného a rovného volebního práva v předlitavské části Rakouska-Uherska.⁴⁶ Inspirováni ruskou revolucí roku 1905 dělnické a sociální strany začaly vyvíjet masový tlak na vládu pro přijetí všeobecného volebního práva. Skutečnost, že se snaha o změnu volebního systému do monarchie dostala z Ruska, byla hnacím motorem pro slovanská hnutí a pro proslovansky smýšlející politiky, kterým byl např. Karel Kramář. Všeobecné hlasovací právo nakonec bylo přijato, ačkoliv tato volební reforma nevytvořila rovnoměrné voličské obvody, kdy na jeden obvod, který byl úměrný jednomu křeslu, připadl nekonsistentní počet obyvatel. Velikosti volebních obvodů se lišily často i o desetitisíce hlasů, a to často právě etnicky neněmeckých obvodech. I přes tuto skutečnost se do říšské

⁴³ Moravské vyrovnání se stalo vzorem pro další země monarchie. Obdobné zákony byly tak schváleny pro Bukovinu, Korutansko a Štýrsko. [FASORA Lukáš, Jiří HANUŠ, Jiří MALÍŘ (eds.), *Moravské vyrovnání z roku 1905*, Brno 2006].

⁴⁴ FASORA Lukáš, Jiří HANUŠ, Jiří MALÍŘ (eds.), *Moravské vyrovnání z roku 1905*, Brno 2006.

⁴⁵ MALÍŘ Jiří, *Od spolků k moderním politickým stranám: vývoj politických stran na Moravě v letech 1848-1914*, Brno 1996.

⁴⁶ VAN DER KISTE, John, *Císař František Josef: Život, pád a zánik habsburské říše*, Praha 2008.

radu, po volbách v roce 1907, dostalo 108 Čechů, což byl druhý největší počet poslanců za Němci, kterých bylo 232. Díky nové reformě se do rady dostaly strany, které získaly podporu od nových voličů, jako např. sociální demokraté, agráři nebo klerikální strany. Volební reforma také přispěla k růstu angažovanosti nových voličů, kteří se nyní mohli stále více zajímat o politické dění, a to hlavně díky stále větší dostupnosti stranických tiskovin. Tato skutečnost přispěla k dalšímu nárůstu napětí v Českém království. Česko-německý antagonismus se tak do první světové války nepodařilo zmírnit, a to jak na politické, tak ve společenské rovině.

2.2 Tisk národně liberálního tábora

Národní strany měly v Čechách ke konci 19. století dlouhou tradici vztahu k tisku, což můžeme považovat za určitou výhodu oproti tisku jiných táborů. Avšak sám liberální národní tábor byl politicky diferenciován. Staročeské a mladočeské listy se těšily čím dál tím menší popularitě a na síle začaly nabývat nové listy. Jednalo se primárně o regionální časopisy, které zintenzivňovaly politický život venkovských obyvatel a rozšiřovaly tak řady čtenářů. Tisk národní (staročeské) strany v Čechách a na Moravě se nazýval *Hlas národa*⁴⁷, avšak jeho popularita, a to hlavně po výsledku jednání o punktacích v 90. letech 19. století, byla nízká.⁴⁸ *Hlas národa* se politicky pohyboval mezi liberálně-demokratickým a agrárním programem. Hlavní úlohu na jeho stranách hrála národohospodářská tematika. V roce 1908 se listy spojily s německy vycházejícími listy *Politik* a pod novým názvem *Union* se tisk prezentoval také česko-německou národnostní tolerancí. *Český deník Národní politika dosáhl v roce 1895 nákladu 32 000 výtisků a stal se nejčtenějším českým listem.*⁴⁹ Pro mladočeský tábor byly klíčovým deníkem *Národní listy*⁵⁰. Po smrti zakladatele deníku Julia Grégra⁵¹ se však dostaly do vlastnictví jeho dědiců a do plné kontroly mladočeského tábora se dostávají až v roce 1910, kdy listy koupila Pražská akciová tiskárna. Pod vlivem mladočeského předsedy Karla Kramáře se

⁴⁷ *Hlas národa*, Praha: Emil Hrabal, 1869-1886.

⁴⁸ KUBÍČEK Jaromír, *Dějiny žurnalistiky na Moravě: první století českých časopisů 1848-1948*, Brno 2013, s. 55.

⁴⁹ BEDNAŘÍK Petr, JIRÁK Jan a KÖPPLOVÁ Barbara, *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti. 2., upravené a doplněné vydání*, Praha 2019, s. 141.

⁵⁰ *Národní listy*, Praha: Julius Grégr, 1861-1941.

⁵¹ Julius Grégr (1831–1896) byl českým politikem, novinářem a spoluzakladatelem Národní strany svobodomyšlné. Byl také poslancem na Českého zemského sněmu a Říšské rady. Roku 1861 spolu zakládá Národní listy. [KOSATÍK Pavel, *Čeští demokraté: 50 nejvýznamnějších osobností veřejného života*, Praha 2010.]

tak *Národní listy* staly stranickým orgánem, jenž byl na českém mediálním trhu dominantním. Na stránkách Národních listů dochází v dané době k prezentaci postojů samotného Kramáře i k orientaci na názory movité sociální vrstvy a je v nich očividný silný důraz na nacionalismus a konzervatismus.

2.3 Tisk sociálnědemokratického tábora

Sociálně demokratický tisk byl jedním z těch, které zažily největší proměnu své podoby před první světovou válkou. Vzhledem k tomu, že se strana snažila oslovit hlavně dělnickou třídu, tak pro šíření svého tisku nepoužívala periodický tisk, tedy alespoň ve svých počátcích v 70. a 80. letech 19. století. Dalším z důvodů omezeného vlivu bylo také pronásledování hlasatelů socialistické rétoriky. První projevy se tedy manifestovaly ve formě letáků, brožur a v lidových kalendářích. Tato realita se rovněž promítala do obsahu těchto neperiodických tiskovin – používal se zde spíše jednodušší jazyk a až časem se začal používat progresivní agitační styl socialistických časopisů, na který si musela většina dělnictva zvyknout. Vzhledem k politické diferenciaci v rámci táborů staročeků a mladočeků se začaly vyskytovat frakce, které se necítily být v souladu s dosavadními stranami. Tradiční strany totiž často nebyly schopné adekvátně reagovat na sociální problémy, které nejvíce sužovaly právě dělnickou třídu.⁵² Pro vznik stranického tisku socialistických rysů bylo tedy nutné, aby se situace a podmínky pro všeobecný tisk zmírnily. Tomu přispělo omezení nařízení o tiskovinách z let 1894 a 1900 a jako následek této skutečnosti můžeme také vnímat nárůst satirického žánru, v podobě titulů jako např.: *Bič*⁵³, *Rašple*⁵⁴, *Šlehy*⁵⁵, ... Hlavní ústřední sociálně demokratické noviny vznikají v roce 1893 s názvem *Právo lidu*⁵⁶, které bylo vydáváno až do roku 1948. Cílem *Práva lidu* bylo hlavně vychovávat dělnické masy v demokratickém duchu socialistického směru a s tím také vyzdvihování nutnosti demokratizace volebního systému.⁵⁷ Během svého výzkumu jsem měl problém dostat se k některým výtiskům *Práva lidu*. Oproti ostatním tiskovinám

⁵² BEDNAŘÍK Petr, JIRÁK Jan a KÖPPLOVÁ Barbara, *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti. 2., upravené a doplněné vydání*, Praha 2019, s. 144.

⁵³ *Bič, obrázkový list pro zábavu, satyru, sociální vědu a politiku*, Praha 1890–1893.

⁵⁴ *Rašple, list politicko-humoristický*, Brno 1890–1924.

⁵⁵ *Šlehy, Satiricko-politický list strany Sociálně demokratické*, Praha: Dělnická knihtiskárna a nakladatelstvo, 1898–1901.

⁵⁶ *Právo lidu, časopis hájící zájmy dělníků, maloživnostníků a rolníků*, Praha: Ladislav Pavel, 1893–1948.

⁵⁷ KUBÍČEK Jaromír, *Dějiny žurnalistiky na Moravě: první století českých časopisů 1848–1948*, Brno 2013.

není celý časopis dostupný digitalizované podobě či mikrofilmu. Velká část předloh z let 1907 a 1908 nebyla ve stavu, kdy bych je mohl použít pro svůj výzkum, a proto v prvních dvou podkapitolách analýzy chybí prisma sociálnědemokratického tábora.

2.4 Tisk katolického tábora

Listy českých katolíků v době před první světovou válkou zažívaly těžké období. „*Jejím problémem bylo nedostatečné financování, nevyhovující organizace a zastaralá argumentační linka jejich tiskových obsahů.*“⁵⁸ Liberální a sociální tisk tak vytlačoval katolická periodika do pozadí. K této skutečnosti také přispívala skutečnost, že katolickým tiskovým aktivitám chybělo koordinující ústředí, které by zaštiťovalo větší zastoupení rozdrobené katolické emancipace. Katolické strany měly širokou síť novin a časopisů, které sloužily k osvětové činnosti, ale také k politické agitaci. Tyto publikace se často zaměřovaly na témata spojená s obranou katolických hodnot a zájmů a často se také zabývaly aktuálními politickými otázkami, které měly vliv na katolickou církev a její pozici ve společnosti. Tyto tiskoviny byly až do roku 1896 spíše regionálního charakteru.⁵⁹ V tomto roce však pod nátlakem kardinála Schöborna vzniká fúze *Večerních novin* a *Čech – Katolické listy*, která i přes opětovnou změnu názvu zpět na titul *Čech*⁶⁰, funguje až do roku 1937.⁶¹

2.5 Tisk agrárního tábora

Základy agrárního politické hnutí můžeme hledat na počátku druhé poloviny 19. století. Nepříznivé podmínky na venkově a hospodářská krize přispěly k tomu, že venkov se musel začít více politicky realizovat než doposud. Hlavní politická aktivita agrárního hnutí se v počátcích manifestovala spíše v hospodářských spolcích a svazech, a právě tato uskupení se stala jednou z prvních předzvěstí budoucí agrární strany.⁶² V roce 1897 Stanislav Kubr⁶³ založil *Sdružení českých zemědělců pro království České*, které bylo

⁵⁸ BEDNAŘÍK Petr, JIRÁK Jan a KÖPPLOVÁ Barbara, *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. 2., upravené a doplněné vydání, Praha 2019, s. 144.

⁵⁹ KADLEC Jaroslav, *Přehled českých církevních dějin 2*, Praha 1991.

⁶⁰ *Čech, politický týdeník katolický*, Praha: Antonín Schmitt, 1869–1937.

⁶¹ BEDNAŘÍK Petr, JIRÁK Jan a KÖPPLOVÁ Barbara, *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. 2., upravené a doplněné vydání, Praha 2019, s. 145.

⁶² *tamtéž*

⁶³ Stanislav Kubr (1862–1908) byl český sedlák a spoluzakladatel České agrární strany. Už po dostudování gymnázia byl velmi politicky aktivní a díky svým snahám a aktivní práci v Sdružení českých zemědělců,

roku 1899 prohlášeno politickou stranou, jež se od roku 1900 označovala jako Česká agrární strana. Agrárníci byli jednou z tiskově nejaktivnější politických stran. Pro Moravu a Slezsko vycházel měsíčník *Selské listy*, pro Selskou jednotu v českém království zase plátek *Selské noviny*.⁶⁴ Ústředním orgánem českých agrárníků se stal *Venkov*⁶⁵, jehož první číslo bylo vydáno 29. března 1906.⁶⁶ *Venkov* měl velmi zkušeného redaktora, novináře Karla Jonáše, ale také zde působili i Josef Vraný nebo Rudolf Beran. Agrárnický tisk se těšil velkého úspěchu, a to také díky vydávání týdeníku *Cep*⁶⁷ nebo ilustrovaného časopisu *Rozkvět*. Vzhledem k tomu, že tiskové družstvo agrární strany vlastnilo tiskárnu jak v Praze, tak v Brně, bylo nutné shánět četné zakázky, aby jejich tiskárny nebyly ztrátové. Samozřejmě agrární tisk také nabízel četné inzerce, ty však všechny provozní náklady neměly šanci pokrýt.⁶⁸

2.6 Tisk národně sociálního tábora

Za první titul národně sociálního listu můžeme považovat periodikum *Český dělník*⁶⁹ (1897-1899) s redaktorem Aloisem Simonidesem. Dále byl také vydáván čtrnáctideník *České dělnické listy* (1897-1899), který se s *Českým dělníkem* střídal.⁷⁰ První jednotný politický deník však začal vycházet až v roce 1907, kdy se na jeho vydávání podílel i Václav Klofáč, který byl od roku 1901 poslancem říšské rady. Tento plátek se nazýval *České slovo*⁷¹ a v různých podobách se transformoval napříč režimy až do svého oficiálního zániku v roce 1998. Noviny se pyšnily většinou osmi stránkami, na kterých se čtenáři mohly dočíst události z oblasti jak světové, tak tuzemské politiky či dalšího souvisejícího dění. V tisku národně sociálního tábora se také vyskytovaly články *Ženské*

byl v roce 1899 zvolen předsedou nově vznikající agrární strany. [MALÍŘ Jiří, MAREK Pavel, *Politické strany I. díl 1861-1938, Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861—2004*, Brno 2005]

⁶⁴ KUBÍČEK Jaromír, *Dějiny žurnalistiky na Moravě: první století českých časopisů 1848-1948*, Brno 2013.

⁶⁵ *Venkov, orgán České strany agrární*, Praha: Tiskařské a vydavatelské družstvo rolnické, 1906-1945.

⁶⁶ BEDNAŘÍK Petr, JIRÁK Jan a KÖPPLOVÁ Barbara, *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti. 2., upravené a doplněné vydání*, Praha 2019.

⁶⁷ *Cep, agrární týdeník pro venkovský lid*, Praha: Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské, 1907–1916.

⁶⁸ BEDNAŘÍK Petr, JIRÁK Jan a KÖPPLOVÁ Barbara, *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti. 2., upravené a doplněné vydání*, Praha 2019, s. 147.

⁶⁹ *Český dělník*, 1897–1899.

⁷⁰ KONČELÍK Jakub, VEČERA Pavel, ORSÁG Petr, *Dějiny českých médií 20. století*, Praha 2010.

⁷¹ *České slovo, ústřední orgán České strany národně sociální*, Praha: J. V. Klofáč, 1907-1945.

hnutí, které byly velmi angažované v oblastech týkajících se ženských práv, pracovního pojištění a problémů, s nimiž se musely vypořádávat pracující matky.⁷²

⁷² BEDNAŘÍK Petr, JIRÁK Jan a KÖPPLOVÁ Barbara, *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. 2., upravené a doplněné vydání, Praha 2019.

3. Analytická část

3.1 Tematické okruhy

Tematické okruhy, které jsem pro analýzu zvolil musely splňovat několik kritérií, která byla stěžejní pro vytvoření komplexní percepce vybraných politických tiskovin. V první řadě muselo téma mít dostatečně velký ohlas v českém prostředí, aby bylo vůbec reflektováno. Zároveň se téma muselo objevit v několika výtiscích z důvodu možnosti pozorovat vývoj postoje tisku vůči problematice v čase. Témata musela být dostatečně odlišná, aby se výzkum vyvaroval pozorování velmi podobných situací. Každé z témat muselo mít mezinárodní důležitost, aby noviny mohly interpretovat názory zahraničních tiskáren, se kterými mají podobné, nebo naopak naprosto odlišné, názory.

Na příkladu kolektivizace polských pozemků můžeme vnímat slovanské, ekonomické a náboženské postoje časopisů vůči problematice. Otázka anexe Bosny a Hercegoviny přináší do novin debatu o pozici Německa v Rakousko-Uherské politice a rovněž je zde patrný nacionální element, který se do českého prostředí promítal. Marocká krize umožňuje interpretovat pohled novin na německou zahraniční politiku a na osobu císaře Viléma. V poslední řadě je tu Červencová krize. Ta zaujímá nejdelší pozorovací období a promítá pohled časopisů na Německé císařství v kritickém období, které přímo ovlivňovalo vnitřní politiku Rakousko-Uherska. V posledních červencových dnech tak analýza dokázala nastínit, zda bylo Německo vnímáno jako přítel, nepřítel nebo bylo jeho působení vnímáno neutrálně.

3.2 Reflexe německé kolektivizace polských pozemků

3.2.1 Kontext německého přístupu vůči Polákům

Samostatný polsko-litevský stát zanikl v roce 1795. Polská společnost byla od té doby rozdělena mezi Prusko, habsburskou monarchii a Rusko. Už pruský král Fridrich II. Veliký se snažil polské území germanizovat a na jeho území poslal desetitisíce německých osadníků. Jednou z dalších germanizačních snah bylo ustanovení němčiny do pozice úředního jazyka, v důsledku čehož byly polští úředníci a státníci nahrazováni etnickými Němci. Germanizace Poláků však byla obtížná. I přes všechna germanizační

opatření, a kolonizování polského území Němci, se přibližně dvě třetiny obyvatel východní části německé říše identifikovaly jako Poláci.

Právě kvůli přetrvávání silných tradic navázaných na polskou historickou státnost byli Poláci v Prusku, později v Německé říši, prezentováni jako nepřátelé říše.⁷³ Bismarck věřil, že jediné řešení polské otázky je rezolutní zatlačování polské identity ve veřejném prostoru. Bismarckův Kulturkampf byl bojem proti katolicismu obecně, ale zejména proti polským katolíkům.⁷⁴ V Německu se prosazovala intenzivní forma kulturní germanizace, často s výslovným záměrem omezit vliv jiných kultur nebo institucí. Německé protipolské vyvlastňovací zákony a tvrdá germanizace polských dětí ve školách měly za účel zbavit společnost polského jazyka a kulturních zvyklostí.⁷⁵ Takzvané vyvlastňovací zákony přijaté v roce 1907 měly opět posílit německé sociální, a hlavně ekonomické pozice ve snaze Německa kontrolovat svůj region včetně obyvatelstva. Nový vyvlastňovací zákon byl podporován pruským kancléřem a v pruské poslanecké sněmovně patřil tento zákon k ožehavým tématům. Německý kancléř Bülow podporoval dokonce etnickou čistku Poláků a svými postoji se nikterak netajil. Jeho cílem bylo vytvořit z Německa světovou velmoc a Poláky viděl jako překážku.⁷⁶ Cílem tohoto zákona bylo tedy vyvlastnění polského zemědělského venkova a státem řízená urbanizace Poláků.⁷⁷ Motivací ze strany Pruska bylo několik. Ve městech mohla být lépe kontrolována rychle rostoucí polská politická kultura a stejně tak se ve městech snáze uplatňovala germanizační politika. Zároveň urbanizace Poláků přinesla nové konzumenty na pruský trh a německé obyvatelstvo tak získalo nová odbytiště pro své produkty.⁷⁸

Germanizace je tématem, které v české společnosti vždy dosahovalo velkého ohlasu, a to tím více, když se jednalo o germanizaci slovanského národa. Rovněž právo na majetek patřilo mezi témata, která se dotýkala všech tehdejších politických stran. Poláci, stejně jako čeští poslanci, měli možnost být zvoleni do říšského parlamentu. Vzhledem k vzájemné podobnosti situace české a polské společnosti, tj. slovanské národy pod nadvládou Němců, se politické strany obou národů často vzájemně podporovaly a

⁷³ BLANKE Richard, *Prussian Poland in the German Empire (1871-1900)*, New York 1981.

⁷⁴ TAYLOR, Alan John Percivale, *Bismarck: The Man and the Statesman*, Londýn 1955.

⁷⁵ ZAMOYSKI Adam, *Poland a History*, London 2009.

⁷⁶ FRIEDL, Jiří a kol., *Dějiny Polska*, Praha 2017.

⁷⁷ STÜRMER Michael, *Německo 20. století*, Praha 2005.

⁷⁸ GUIHÉRY Laurent, TARACHA Michal, *The Centenary of Poland's Independence, A Note on Infrastructure Convergence*, Lyon 2019, s. 10.

v případě socialistických stran i aktivně setkávaly.⁷⁹ V kontrastu vůči ostatním stranám může analýza zachytit to, jak moc byla interpretace uzpůsobena stranickému elektorátu, tj. zda bude patrné, že strany zaměřené na voliče ze zemědělských tříd byly v tomto tématu angažovanější než strany jiné.⁸⁰

3.2.2 Národní listy

Národní listy se hned od počátku vůči vyvlastňovacímu zákonu velmi ostře vymezovaly. Výrazně negativně byl v tisku prezentován kancléř Bülow, který byl vykreslován jako vůdce všech protipolských a protislovanských snah. „*Myslí-li si Poláci, že na nás učiní nátlak, vzbudí-li náladu proti nám za hranicemi, mylí se, neboť přinutí nás k represáliím ještě silnějším.*“⁸¹ V tisku z 2. prosince bylo o kancléři hovořeno následovně: „Kníže Bülow vyjadřuje si na pruském sněmu svolení, aby polský jazyk byl vyloučen z veřejných schůzí a aby se mocí zákona mohla vyvlastniti půda tam, kde je toho potřeba v zájmu národnosti německé.“⁸² Rétorika Národních listů operovala na základně panslavistického přístupu a Poláky tak ve svých článcích často označuje jako bratry.⁸³ Tato skutečnost se s vysokou frekvencí odrážela v článcích, ve kterých byli Němci označováni jako hubitelé slovanských bratrů. Německá říše byla v tomto směru dokonce označována například jako „*hroznýš, který se snaží zadusit poznaňské bratry*“.⁸⁴ Rovněž samotná osobnost kancléře byla prezentována velmi negativně, neboť podle redakce neměl Bülow vůbec zájem se s polskou frakcí na německém sněmu dohodnout, když jeho jediným úmyslem mělo být dostat Poláky pod kontrolu.⁸⁵ Oproti agrárnímu a katolickému tisku nebyly ve článcích takřka vůbec zmiňovány ekonomické motivace Německa.⁸⁶ Jak jsme již uvedli, dále se v textech sice velmi často objevovala otázka slovanské identity, avšak v této rovině nebyla patrná snaha vykreslit Němce jako někoho, kdo se onu identitu snaží ohrožit v českých zemích; tematika germanizace Poláků tak byla líčena jako svého druhu samostatné téma nemající přímou souvislost s česko-německou hrou „nulového součtu“ v kontextu Českého království. Často se ve článcích týkajících se situace v Polsku

⁷⁹ ŽUPANIČ Jan, *Rakousko-Uhersko a polská otázka za první světové války*, Praha 2006.

⁸⁰ SCHROEDER Paul W., *Economic Integration and the European International System in the Era of World War I*, *The American Historical Review* 1993, s. 1130-1137.

⁸¹ *Národní listy*, č. 330, 29.11. 1907, s. 4.

⁸² *Národní listy*, č. 330, 2.12. 1907, s. 2.

⁸³ *Národní listy*, č. 330, 29.11. 1907, s. 1.

⁸⁴ *tamtéž*

⁸⁵ *tamtéž*

⁸⁶ *Národní listy*, č. 331, 30.11. 1907, s. 1.

objevovaly zmínky o působení slovanských spolků a zdůrazňování důležitosti podpory Ruského carství v této krizi. Podle *Národních listů* by car s Němci nespolupracoval a vrcholem jeho zájmu byla ochrana slovanství.⁸⁷ Tato tendence přitom odrážela dlouhodobější mladočeskou víru v možnou pozici Ruska jako slovanského ochránce, o čemž svědčila mimo jiné i Kramářova novoslovanská iniciativa o rok později.⁸⁸ Ostatní noviny naopak prezentovaly Rusko jako nezávislého přihlížejícího, který však neměl problém s kooperací s Němci, pokud z toho mohl sám něco vytěžit

3.2.3 Čech

Katolické listy se v prvních zmínkách vyjadřovaly o situaci v Polsku velmi neutrálně. Německo bylo líčeno pouze jako aktér ve vnitropolitickém sporu s polskou frakcí v německém parlamentu.⁸⁹ I v dalších dnech byla situace reflektována v podobném duchu. Až 30. listopadu 1907 byla v postoji redakce patrná změna, kdy byl v listech otisknut přeložený polský článek „*Nebezpečí německé*“.⁹⁰ Tento článek, ačkoliv byl protiněmecky laděný, nebyl otisknut s žádným komentářem redakce, přičemž v dalších číslech se už podobné články neobjevují.⁹¹ Dá se tedy uvažovat o tom, že tento druh přinesené informace byl ojedinělý a s dlouhodobou politikou daného periodika se příliš neslučoval. Německým záležitostem byla téměř v každém čísle věnována pozornost, avšak pouze tématům, která se týkala klerikálních záležitostí.⁹² V čísle z 8. prosince 1907 noviny rozebíraly spor dvou římských, německých škol. Němečtí nacionálové měli být nespokojeni s nedostatečným vlivem germanismu a výukou náboženství na staré konfesní škole, a požadovali tak školu novou.⁹³ *Chtějí míti v Římě vlastní svou školu – tak trochu losvonromistickou, hodně germánskou a hodně provokační. A proto lákají rodiče a děti ze školy schuvlvereinské do školy své.*⁹⁴ Vzácně se v tisku objevovaly zprávy, které se týkaly jiných záležitostí. Většinou se jednalo pouze o krátké články. Čech napsal stručný odstavec o úbytku francouzského obyvatelstva, na kterém se přišlo během sčítání lidu. *Nejvíce pociťuje se tato depopulace u vojska, kde zvláště také snažením služby vojenské*

⁸⁷ *Národní listy*, č. 330, 29.11. 1907, s. 1.

⁸⁸ KVĚTINA Jan, *Vzestup polského neoslavismu: záchrana národní politiky?*, Politologická revue 2008.

⁸⁹ *Čech*, č. 326, 29.11. 1907, s. 1.

⁹⁰ *Przegląd Powszechny*, 1907 č. 286, s. 30.

⁹¹ *Čech*, č. 327, 30.11. 1907, s. 1.

⁹² *Čech*, č. 328, 1.12. 1907, s. 2.

⁹³ *Čech*, č. 335, 8.12. 1907, s. 4.

⁹⁴ *tamtéž*

na dobu dvou let nastala nemožnost doplnění vojenských sborů. Ministerstvoojenství zamýšlí proto zjednatí sis náhradu povoláním domorodců z Alžíru. Vše to vidí Německo a – mne si ruce.⁹⁵ V prosincových vydáních se už téma vícekrát neobjevilo. Časopis Čech tedy jako jediný ze sledovaných periodik nevykazuje stupňování protiněmeckých interpretací v horizontu několika dní od počátku kolektivizačních snah až do uzavření krize.

3.2.4 Venkov

Agrární tisk velmi ostře reagoval na politická opatření, která byla vůči Polákům ze strany Německa realizována. Lze tedy konstatovat, že se deník dlouhodobě stavěl na stranu Poláků velmi rázně, očividně a systematicky. Rétorika agrárních redaktorů se v tomto případě opírala o bytostné právo na půdu a majetek, což úzce souviselo s ideologickou profilací agrární strany jako takové. Německá vláda byla charakterizována jako tyran, který vyvlastňovala polské zemědělské oblasti a snažila se tamní obyvatelstvo urbanizovat, a to za účelem vyšší monitorace Poláků. Jak konstatuje agrární článek z 26. listopadu 1907: „*Tím se zabijou najednou dvě mouchy. Poláci budou drženi na uzdě a němečtí živnostníci a obchodníci v městech získají nové zákazníky.*“⁹⁶ Agrární tisk si byl v tomto směru velmi dobře vědom skutečnosti, že pokud Poláci nebudou mít přístup k půdě, tak se jejich šance na samostatný stát výrazně ztenčí. Byla zde tedy vidět očividná sympatie k polským snahám o samostatnost, respektive o autonomii v rámci Německého císařství. O Německu bylo často referováno jako o krutovládci, který udělá cokoli pro to, aby Poláky zničil. K nově nastavené proti-polské police se vyjádřili redaktori Venkova například takto: „*Jsmepřesvědčeni, že taková nebyvalá opatření, jež musí vésti k vyhubení národa, jehož jedinou vinou jest, že nemůže a nesmí vzdáti se přirozeného práva, své řeči, svých statků a pozemků.*“⁹⁷ Politická represivní opatření, včetně zakazování používání polského jazyka na veřejných schůzích, Venkov interpretoval jako pokus o destrukci kulturní identity Poláků. Byla zde proto vidět rovněž velmi silná linka propojující diskusi o polském jazyce vůči českému jazykovému prostředí. Odpor vůči germanizaci, i po lingvistické stránce, tisk interpretoval jako snahu Slovanů přežít.⁹⁸ Diskuse o vojenských

⁹⁵ Čech, č. 355, 29.12. 1907, s. 3.

⁹⁶ Venkov, č. 279, 26.11. 1907, s. 1.

⁹⁷ Venkov, č. 281, 28.11. 1907, s. 1.

⁹⁸ Venkov, č. 99, 27.4. 1907, s. 3.

opatření a posílení německé přítomnosti v polských městech byla rovněž interpretována jako omezování svobody Poláků. V tisku byla také otisknuta vyjádření z německého parlamentu. Jednalo se hlavně o ta vyjádření, která byla vůči Polákům velmi tvrdá: „*Poláci čekají pouze na daný okamžik, aby se od Pruska, odtrhli. Je třeba, abychom byli svorní a pevní, neboť jinak bude třeba později sáhnouti ještě k vážnějším opatřením.*“⁹⁹ Zdůraznění faktu, že Poláci jsou označováni jako zrádci, agrární tisk použil jako další argument pro důkaz německého útlač.¹⁰⁰ Venkov kromě toho pracoval i s interpretací, ve které polské jednání vykresloval jako nezbytnou obrannou snahu Poláků, kteří pouze chtěli zachovat své náboženství, svou řeč, národní ráz a tisícileté dějiny.¹⁰¹

3.2.5 České slovo

Oproti agrárnímu tisku se národně-sociální list začal tematice německé kolektivizace polské půdy věnovat až o pár dní později, konkrétně až 27. listopadu 1907. Zpočátku České slovo nereflektovalo proces vyvlastňování jako takový, ale pouze zmiňovaly pozici polských lidovců, kteří nesouhlasili s politikou knížete Bülowa,¹⁰² jenž protipolský zákon podporoval.¹⁰³ Reflexe národně-sociálního tisku však v dalších dnech události nabrala mnohem různější interpretaci. V novinách se ocitaly otisknuté překlady polských článků, kde byla německá politika vůči Polákům charakterizována jako „*německé nebezpečí*“.¹⁰⁴ Autoři časopisu České slovo velmi barvitě líčili situaci v Polsku a často až katastroficky uváděli příklady germanizační politiky. „*Děti polských sedláků, přišlé do továrních měst, zněmčily se v jejich školách*“¹⁰⁵ I v dalších dnech byla situace polských obyvatel Německé říše líčena velmi tragicky. Autoři na mnoha příkladech ukazovali, jak se Němec dostával do světa, jak se „*německé nebezpečí*“ valilo. České slovo neinterpretovalo sympatie vůči prizmatem slovanské příbuznosti, ale zároveň dodávalo, že důležitou motivací v české podpoře Poláků musí být i obecný strach z Německé říše a z německého vlivu, který se přeléval za hranice dál na východ.¹⁰⁶ České slovo informovalo o

⁹⁹ Venkov, č. 284, 28.11. 1907, s. 4.

¹⁰⁰ Venkov, č. 286, 30.11. 1907, s. 1.

¹⁰¹ *tamtéž*

¹⁰² Bernhard von Bülow byl německý kancléř v letech 1900–1909. [citováno ke dni 12.12. 2024, <https://www.britannica.com/biography/Bernhard-Heinrich-Martin-Karl-Furst-von-Bulow>].

¹⁰³ České slovo, č. 324, 27.11. 1907, s. 2.

¹⁰⁴ České slovo, č. 327, 30.11. 1907, s. 1.

¹⁰⁵ *Tamtéž.*

¹⁰⁶ České slovo, č. 327, 30.11. 1907, s. 2.

sympatiích německých poslanců k Bülowě protipolské politice, na říšské radě. „*Prohlášení ministerského předsedy Becka o Bülowě protipolské předloze přijali s potleskem Němci. Slované byli zaraženi a někteří z nich dali své nespokojenosti průchod, mezi nimiž zvláště naši poslanci národně sociální.*“¹⁰⁷ Rovněž zde byly hojně zdůrazňovány zneklidňující ekonomické motivy Němců, kteří podle tisku hladově hledali nová odbytiště pro svůj nezadržitelně rostoucí průmysl.¹⁰⁸ Oproti ostatním tiskům zde ovšem nebyly tak hojně zmiňovány explicitní germanizační snahy Německého císařství a kromě obecných frází o německé hrozbě v Evropě jako takové, zde nebyla ani patrná snaha přenést paralelu týkající se jazykového ohrožení polské identity do českého prostředí.

3.2.6 Komparace mediální perspektivy

Téma kolektivizačního zákona Poláků bylo téměř ve všech časopisech velmi silně kritizováno. Jedinou výjimkou byly katolické listy, které se vůči problematice prakticky nijak nevymezily a pouze reflektovaly dění v polské části Německa. Pokud se už *Čech* vyjadřoval k německé politice, hodnotil pouze klerikální záležitosti, které s kolektivizací sice nesouvisely, ale rovněž byly interpretovány spíše negativně. Zbývající časopisy se oháněly ostrou rétorikou vůči Německu, a to hlavně vůči osobě německého kancléře Bülowa, který byl souhrnně označován jako nepřítel slovanství. *Národní listy*, *Venkov*, *Čech* i *České slovo* ve svých protiněmeckých článcích často převáděly německé nebezpečí a německou hrozbu do českého prostředí a rakouského říšského sněmu. *České slovo* se v této věci nevěnovalo nacionální otázce, zatímco zbývající dva časopisy využívaly slovanské rétoriky velmi často a stejně tak psaly o důležitosti polského jazyka. *Venkov* jako jediný kritizoval německé ekonomické motivace Německa, kterým se ostatní redakce nevěnovaly.

¹⁰⁷ *České slovo*, č. 230, 5.12. 1907, s. 1.

¹⁰⁸ *České slovo*, č. 331, 1.12. 1907, s. 9.

3.3 Anexe Bosny a Hercegoviny

3.3.1 Kontext rakousko-uherské politiky na Balkáně

Poté, co Rakousko prohrálo válku s Pruskem v roce 1866, musela rakouská zahraniční politika hledat nový směr. Centrální Evropa byla nyní pod „železnou pěstí“ Německa, nově vzniklé Rakousko-Uhersko nemělo téměř žádné významné kolonie, a tak jediná možnost další expanze směřovala na Balkánský poloostrov.¹⁰⁹ Moc Osmanské říše na poloostrově slábla a pro Rakousko-Uhersko a Rusko se tak uvolnilo místo pro rozšíření jejich vlivu. Této situace využilo Rusko, které v letech 1877-1878 vedlo s Osmanskou říší vojenský konflikt, jenž skončil porážkou Osmanů.¹¹⁰ Rusko načrtlo svou vlastní mírovou dohodu, se kterou však nesouhlasila Velká Británie. Pro Brity byla existence Osmanské říše důležitá a vidina silného Ruska na Balkáně byla naopak hrozbou. Bismarck nabídl svolání kongresu v Berlíně, kde se tato krize měla uzavřít. Z Berlínského kongresu odchází Rusko jako poražený, kterému Německo nevyhovělo, aby neohrozilo své vztahy s Rakousko-Uherskem. Výsledkem konference pro Rakousko-Uhersko byla legální vojenská i civilní správa Bosny a Hercegoviny na neomezenou dobu s cílem zachovat politickou a etnickou stabilitu v regionu.¹¹¹

V roce 1908 Rakousko-Uhersko využilo mladotureckou revoluci a v rozporu s ustanoveními Berlínské smlouvy Bosnu a Hercegovinu anektovalo. V 1878 v Berlíně bylo toto území potvrzeno jako území pod oficiální nadvládou Osmanské říše, avšak Rakousko-Uhersko bylo určeno jako prozatímní správce. Po čtyřiceti letech tak na Balkáně opět Rakousko-Uhersko posílilo svůj vliv a doposud pouze prozatímně spravované území anektovalo. Anexi navíc předcházelo jednání rakousko-uherského a ruského ministra zahraničí, v němž Rusové sice možnost anexe připouštěli, ale podmiňovali ji kladným stanoviskem západních velmocí vůči zamýšlené ruské kontrole úžin – v okamžiku, kdy Rusové tento souhlas nezískali a Rakousko-Uhersko přesto sáhlo k anexi, cítili se Rusové podvedeni. Ruský ministr zahraničních věcí Alexander Izvolsky totiž uzavřel se svým rakousko-uherským protějškem, na hradě Buchlovce, tzv.

¹⁰⁹ FUČÍK, Josef, *Válka 1866. Běda poraženým*, Praha 2012.

¹¹⁰ BURNS Charles Kellar, *The Balkan policy of count Gyula Andrassy*, Rice University, 1980.

¹¹¹ KISSINGER Henry, *Diplomacy*, New York 1995.

Buchlovickou dohodu. Díky této dohodě se Rakousko-Uhersko během anexe Bosny a Hercegoviny nemělo setkat s ruským odporem. Rusko mělo výměnou obdržet podporu při snaze prosadit průplav Dardanelami pro své válečné loďstvo. Tato dohoda byla pouze ústního charakteru, Rakousko-Uhersko chápalo situaci tak, že už mu nic v anexi nebrání. Rusko počítalo s tím, že Rakousko anexi podnikne až potom, co ostatní mocnosti budou souhlasit s ruským návrhem ohledně úžin, ale Rakousko podniklo anexi již 6. října 1908, necelý měsíc po těchto jednáních. Tato krize velmi negativně ovlivnila rakousko-uherské diplomatické vztahy se sousedním Srbskem a s Ruskem, které se prezentovalo jako ochránce jižních Slovanů.¹¹² Ruská veřejnost se dožadovala, aby Rusko přispěchalo Srbsku na pomoc. Německý postoj byl pro Rakousko-Uhersko bytostně důležitý, protože právě německý odmítavý přístup vůči řešení otázky anexe na mezinárodní konferenci zapříčinil, že tato akce byla úspěšná. Zároveň však výsledek této situace posunul Rusko blíž do náruče Francie a Velké Británie.

Tento akt se dal v českých politických kruzích reflektován různými způsoby. Mohl být tento akt Rakouska-Uherska vnímán jako cesta k znovu ustanovení samostatné středoevropské velmoci? Přimělo Německo Rakousko-Uhersko k anexi území, které už tak mělo pod svou kontrolou a aktivně zde obchodovalo? Byl tento zásah vůči jižním Slovanům vnímán jako předzvěst silnější germanizační politiky? Tato událost zasáhla do mnoha tehdejších, politicky aktuálních témat a politická diferenciací politických subjektů tak mohla dát vzniknout naprosto odlišným interpretacím této události. Pomocí těchto interpretací tak můžeme nahlédnout do části celkového obrazu Německého císařství v očích těchto stran.¹¹³

3.3.2 Národní listy

Interpretace *Národních listů* se v první řadě zaměřuje na optiku, již anexi Bosny a Hercegoviny vnímaly zahraniční velmoci. Jejich pohledem tak bylo například zřejmé, že Velká Británie za činy Bulharska spatřovala primárně vliv Rakousko-Uherska, za kterým dále stálo Německo, čímž se mimo jiné ukazovalo, že již v roce 1908 vnímala britská politika německý zájem v Evropě za primární bezpečnostní hrozbu. Noviny mladočeské strany tak sebevědomě označili Německo za hlavního aktéra balkánského dění už pár dní

¹¹² VEBER Václav, *Dějiny sjednocené Evropy: od antických počátků do současnosti*, Praha 2004.

¹¹³ DITTRICH Zdeněk Radslav, *Balkánské kolbiště a evropské mocnosti*, Brno 1998.

po počátku anekční krize. Mladočeský tisk v tomto ohledu pracoval s teorií, dle které bylo Rakousko-Uhersko vedeno stínovým hráčem. Na stránkách tohoto periodika se objevovalo mnoho referencí na vzájemná setkání politicky významných osobností, během nichž se příprava na anexi Bosny mohla realizovat, přičemž prvořadou úlohu měli hrát podle všeho opět němečtí diplomaté. Jak Národní listy přímo uvádějí: „*Dr. Wekerle dokládá, že již za pobytu německých knížat ve Vídni císař František Josef měl s císařem Vilémem dlouhou rozmluvu, ve které se jednalo o zabránění Bosny a Hercegoviny.*“¹¹⁴ První interpretace národně-liberálního tisku tedy jasně označila Německo za hlavního aktéra balkánského chaosu. Německo je zde označováno jako onen výše naznačený stínový hráč, který sice přímo akci nespustil, ale bez jehož souhlasu by se nic v dané podobě ani v daném rozsahu neudálo. Národní listy tedy operovaly s teorií, že zatímco Rakousko-Uhersko mělo figurovat jako zdánlivý protektor Bulharska, tak Německo po tajné dohodě s Rakouskem-Uherskem bude proti Bulharům dráždit Osmanské Turkey.¹¹⁵ Rakousko-uherskou politiku na Balkáně označovali novináři daného periodika jako krátkozrakou, protože na rozdíl od Německa rakousko-uherská ekonomika do této oblasti vyvážela podstatnou část své průmyslové výroby,¹¹⁶ přičemž zbytečně agresivní politika mohla tyto ekonomické zájmy poškozovat. I když byla podle redakce kooperace mezi Německem a Rakouskem-Uherskem očividná, současně byla v tomto kontrastu kritizována přetvářka císaře Viléma, který tvrdil, že byl vždy sultánovi upřímným přítelem.¹¹⁷ Německá politika na Balkáně vůči Turecku si proto i přes umírněný přístup dle Národních listů velmi diplomaticky ubližovala, avšak vzhledem ke své potřebě udržet dobré vztahy s Rakouskem-Uherskem, bylo pro Německo nezbytné se v balkánských záležitostech takto zdánlivě netakticky a příliš agresivně angažovat. V opačném případě by totiž Německo zůstalo na evropské diplomatické scéně osamoceno.¹¹⁸ V mladočeské perspektivě se tak ukazovaly dva zajímavé momenty: jednak skutečnost, že Německo bylo líčeno jako svým způsobem diplomaticky slabé a závislé na přízni Rakousko-Uherska jakožto jediného relevantního spojence, a jednak vědomí, že stoupající sepětí rakousko-uherské a německé politiky mohlo být stále více krátkozraké, a to jak v zahraniční dimenzi, tak s ohledem na mnohonárodnostní charakter rakousko-uherské

¹¹⁴ *Národní listy*, č. 277, 8.10. 1908, s. 1.

¹¹⁵ *Národní listy*, č. 277, 8.10. 1908, s. 4.

¹¹⁶ *Národní listy*, č. 277, 8.10. 1908, s. 5.

¹¹⁷ *Národní listy*, č. 278, 9.10. 1908, s. 1.

¹¹⁸ *Národní listy*, č. 281, 12.10. 1908, s. 1.

říše. „Německo musí nyní dokázati své přátelství, když Itálie se kloní k Francii a všechny mocnosti jsou pro Turecko“. ¹¹⁹ Argument podporující redakční prezentaci Německa jako nedůvěryhodného partnera při diplomatickém jednání podporovalo prohlášení, ve kterém Němci odmítali účast na evropském kongresu, pokud by se jej neúčastnilo Rakousko-Uhersko. Tento postoj však de facto negoval německé původní stanovisko, které Německo poskytlo pár dnů po anexi. ¹²⁰

3.3.3 Čech

První informace o anexi Bosny a Hercegoviny se v katolickém tisku objevila už 7. října 1908. V čísle z téhož dne byla otisknuta proklamace císaře Františka Josefa I. Podle redakce dostalo Rakousko souhlas k zabrání právě od Německa. ¹²¹ V otázce postoje vůči Bulharsku tisk prezentoval bulharské království jako věrného spojence německého prostoru. ¹²² V následujícím čísle byl obraz Německa dokonce líčen pozitivně, a to především ve spojitosti s pochvalou Osmanské říše za to, že se Bulharsku nechystala vypovědět válku. „Proč se neřekne, že to byl Vilém sám, který dlouhými telegramy radil sultánovi k trpělivosti? A jak chce Německo opravdu nalehnouti na Bulharsko, když jest faktum, že kníže bulharský jednal v dohodě s Rakouskem?“ ¹²³ Přestože podle zpráv německého tisku Rakousko-Uhersko jednalo na vlastní pěst, redakce Čecha byla přesvědčena, že i přes zprávy časopisu „Kölnische Zeitung“ ¹²⁴, který se snažil německou participaci na anexi popírat, bylo Německo zapojeno do anexe jak schválením postupu Rakousko-Uherska, tak komunikací s Tureckem. ¹²⁵ V dalším čísle bylo rakousko-uherské mocenské uspořádání kriticky porovnáváno s Německem: „soustava centralismu zbankrotovala, dualismus hrozil se státním hrobem, a tudíž zbývá jediná, a to osvědčená cesta federace.“ ¹²⁶ Oproti této kritice rakousko-uherské státoprávní a ekonomické kondice bylo Německo vyzdvihováno jako stát, který se sjednotil a nic tím neztratil. V této situaci bylo zdůrazňováno, že Češi na rozdíl od Srbska měli možnost „usednout ke stolu“ a jednat o věcech, které se týkaly budoucnosti jejich národa. Právě v srbsko-

¹¹⁹ *Národní listy*, č. 281, 12.10. 1908, s. 1.

¹²⁰ *Národní listy*, č. 296, 27.10. 1908, s. 2.

¹²¹ *Čech*, č. 273, 7.10. 1908, s. 2.

¹²² *Čech*, č. 273, 7.10. 1908, s. 6.

¹²³ *Čech*, č. 274, 8.10. 1908, s. 6.

¹²⁴ *Kölnische Zeitung: mit Wirtschafts – und Handelsblatt*, Köln: DuMont Schauberg, 1803–1945.

¹²⁵ *Čech*, č. 275, 9.10. 1908, s. 2.

¹²⁶ *Čech*, č. 277, 11.10. 1908, s. 1.

bulharských vztazích se hrávalo podle redaktorů *Čecha* Německo klíčovou úlohu, když mělo: „*nabádati bělehradskou vládu ke klidnému a rozváznému jednání*“.¹²⁷

Určitá částečně obdivná závist formulovaná vůči stabilitě německé říše kontrastující s problematickým postavením Rakousko-Uherska však byla na stránkách *Čecha* kombinována s ostrou kritikou nevyzpytatelnosti a proradnosti německé zahraniční politiky. Německo zde podobně jako v případě Národních listů bylo popisováno jako proradný dvojí hráč, který jednal s Tureckem a zároveň Bulharsku nařizoval jeho další kroky. Redakce si však nebyla jista, že by se Berlín chystal uznat nezávislost Bulharska, tedy alespoň do doby, dokud nebude bulharskou vládou podáno vysvětlení, které by bylo pro Turecko uspokojující.¹²⁸ Berlín se tedy v akcentaci redakce od rakousko-uherského počínání distancoval a tvrdil, že se i přes spojenecké smlouvy císař o svých plánech na Balkáně nevyjádřil. Redakce tuto skutečnost komentovala následovně: „*Kde pak ve trojspolkové smlouvě stojí, že Rakousko má býti na šnůře Německa?*“.¹²⁹ Časopis *Čech* i v dalších dnech reflektoval Německo jako aktéra, který se snažil jednat na všechny strany, a pracoval tak se skutečností, že Rakousko-Uhersko by anexi neprovedlo, pokud by nemělo souhlas německé vlády. Německé císařství je zde také interpretováno jako aktér mezinárodní politiky, který jde zdánlivě „na ruku“ všem, přičemž reálně vykonává diplomatický tlak na menší státy, jakými byly Bulharsko a Srbsko, aby mohlo prosadit své zájmy.¹³⁰ Interpretace Německa jako nevyzpytatelného hráče v tisku rezonovala i v dalších číslech, ačkoliv problematika Bosenské krize jako takové už v pozdějších číslech reflektována takřka nebyla.

3.3.4 Venkov

Dva dny po anexi agrární tisk označil Německé císařství za nespolehlivého spojence, který se namísto jednoznačné podpory Rakouska-Uherska vůči svému spojenci choval pasivně. „*A Německo? Německo se obrátilo k tomu, jenž se vydal pro jeho přátelství tomuto osamocení – zády. A kníže Bülow dává v Köln. Ztg. blábolit cosi o podporování svého trojspolkového spojence, kterému vytýká jedním dechem porušování*

¹²⁷ *Čech*, č. 277, 11.10. 1908, s. 6.

¹²⁸ *Čech*, č. 278, 12.10. 1908, s. 2.

¹²⁹ *Čech*, č. 279, 19.10. 1908, s. 1.

¹³⁰ *Čech*, č. 285, 12.10. 1908, s. 2

*mezinárodních smluv a žádá, aby dokázalo toho nutnost.*¹³¹ Jak dotyčný článek dále uvádí, podle prohlášení německé vlády se o anexi Německo nedozvědělo dříve, než jiné mocnosti, přičemž *„rozhodnutí rakousko-uherské vlády bylo učiněno bez všelikého podnětu ze strany německé“*.¹³² I přes očividné portrétování Německa jako zbabělce je zde stále vyzdvihována důležitost přátelského poměru s Německem a Itálií, protože toto spojení by mohlo spolupůsobit při uzavírání mírových dohod.¹³³ Jak Venkov přímo konstatuje: *„jsouce věrni našim spojencům, Německu a Itálii připíváme neochvějně k zachování nutného míru a rovnováhy v Evropě.“*¹³⁴ Pohledem tisku navíc Německo celou záležitost bagatelizovalo, když německý říšský sněm konstatoval, že se o Bosně a Hercegovině už za šest měsíců nebude mluvit. Podle zpráv z Cařihradu německý vyslanec Marschall ujistňoval carský dvůr, že postup rakousko-uherské vlády byl čistě autonomní a balkánská situace se stala, *„aniž by se byl kdo tázal po názoru Německa“*.¹³⁵ V kontrastu vůči tomu však podle tisku Německo proti Rakousko-Uhersku ukazovalo činorodost i odhodlanost a důrazně dokazovalo svůj velmocenský status.¹³⁶ Německá politika Viléma III. byla v tomto případě označována jako „turkofilská“, v rámci čehož byl zdůrazňován fakt, že když se v britském tisku objevila zpráva o tom, že Německo bylo do bosenských plánů zasvěceno, tak se německý velvyslanec odebral k velkému vezírovi se zvláštním prohlášením.¹³⁷ V několika dalších dnech Německo prohlašovalo: *„že spása Evropy a záruka míru leží v evropském kongresu“*.¹³⁸ Agrární tisk však toto prohlášení vnímal pouze jako ústupnou reakci snažící se zmínit výhrůžky Velké Británie.¹³⁹ Argument o turkofilní politice byl podporován v otázce vrácení východní dráhy v Bulharsku, v jejímž případě Británie naléhala, aby Němci *„bezprávně zabavené trati Východních drah“*¹⁴⁰ vrátili Turecku a navrch zaplatili denní náhradu o hodnotě patnácti tisíc franků. V samotné otázce anexe však deník kladl důraz na rakousko-uherské prohlášení, že se Rakousko-Uhersko nebude účastnit jakéhokoliv kongresu, kde by se o anexi Bosny a Hercegoviny mělo jednat. Německo v této záležitosti rakousko-uherskou vládu podpořilo

¹³¹ Venkov, č. 236, 8.10. 1908, s. 2.

¹³² Venkov, č. 239, 11.10. 1908, s. 3.

¹³³ Venkov, č. 237, 9.10. 1908, s. 2.

¹³⁴ *tamtéž*

¹³⁵ Venkov, č. 239, 10.10. 1908, s. 4.

¹³⁶ Venkov, č. 238, 10.10. 1908, s. 3.

¹³⁷ Venkov, č. 240, 13.10. 1908, s. 2.

¹³⁸ Venkov, č. 242, 15.10. 1908, s. 3.

¹³⁹ *tamtéž*

¹⁴⁰ Venkov, č. 242, 15.10. 1908, s. 5.

a prohlásilo, že „*nepůjde-li na kongres Rakousko-Uhersko, nepůjdeme tam také*“.¹⁴¹ V dalších říjnových dnech už zprávy o anexi Bosny a Hercegoviny ubíraly na síle, a tak ani úloha Německého císařství v této záležitosti nebyla nijak vyzdvihována.

3.3.5 České slovo

Redakce Českého slova v otázce německé úlohy při anekčním procesu pracovala s pohledem, ve kterém je anexe Bosny a Hercegoviny pouze dalším krokem ke germanizaci slovanského obyvatelstva Evropy.¹⁴² Anexe byla přirovnávána k Berlínskému kongresu, kdy podle redakce „*opět dochází k přivtělení zabraných dvou k Rakousku za okolností poměrně podobných, jako tehdy*“.¹⁴³ České slovo vnímalo anexi jako práci německo-rakouské diplomacie a domnívalo se, že se tento akt nikdo nepokusí zastavit. Postoj německé vlády interpretovali novináři tak, že Německo pouze nepodpořilo svého rakouského spojence, avšak vzhledem k třicetiletému spojení bude v dalších záležitostech Rakousko podporovat, bude-li toho třeba.¹⁴⁴ V dalších dnech však redakce pozici Německa charakterizovala spíše nejistě, protože podle dosavadního postupu nebylo možné odhadnout, jak se Německo bude chovat na očekávané konferenci.¹⁴⁵ Národně-sociální tisk se obecně po prvním týdnu od anexe vyjadřoval k událostem na Balkáně pouze velmi stroze. Pokud anexi vůbec komentoval, tak především ve spojení s mezinárodním obchodem, jako například s bojkotem rakousko-uherského zboží v Srbsku a Turecku.¹⁴⁶ Stejně tak pozici Německa vůči událostem v Bosně a Hercegovině reflektovalo České slovo spíše z ekonomického hlediska.¹⁴⁷ V jednom z výtisků byla otisknut projev předsedy Klofáče, který ve své řeči ve vojenském výboru delegace dne 20. října hovořil o Německu jako o věčném rušiteli míru Evropy.¹⁴⁸ Ve výtiscích z konce října roku 1908 se už národně-sociální tisk Balkánu nevěnoval téměř vůbec. Německá balkánská politika byla pouze zmíněna v souvislosti s prohlášením bulharské vlády, ve kterém Bulharsko zastávalo jasně mírový postoj vůči Turecku, což bylo pro Berlín důležité.¹⁴⁹ Redakce však poukazovala na fakt, že Rakousko-Uhersko se

¹⁴¹ *Venkov*, č. 251, 26.10. 1908, s. 6.

¹⁴² *České slovo*, č. 229, 7.10 1908, s. 1.

¹⁴³ *České slovo*, č. 232, 10.10 1908, s. 1.

¹⁴⁴ *České slovo*, č. 232, 10.10 1908, s. 3.

¹⁴⁵ *České slovo*, č. 239, 18.10 1908, s. 5.

¹⁴⁶ *České slovo*, č. 238, 17.10 1908, s. 2.

¹⁴⁷ *České slovo*, č. 244, 23.10 1908, s. 4.

¹⁴⁸ *České slovo*, č. 247, 27.10 1908, s. 3.

¹⁴⁹ *České slovo*, č. 251, 31.10 1908, s. 3.

v balkánské záležitosti dosavadně prezentovalo jako loutka Německa, což vnímali národní socialisté kriticky především s ohledem na nebezpečí prosazení pangermánské koncepce střední Evropy na úkor panslovanské spolupráce: „*Rakousko v těchto dnech daleko víc, než jindy, dostalo do rukou Berlína, je nesporno. A už to je okolnost, která nás Slovanů nadšením plniti nemůže a která ostatně mimo Německo veškeré evropské velmoci naplňuje nedůvěrou vůči Rakousku, v němž veškeré tyto státy – a jistě právem – po všech posledních zkušenostech zejména po našem slepém podporování Německa v jeho marockém dobrodružství spatřují jakousi sekundo-germánskou státní formaci, jejíž poslání jest báti průkopníkem pro velkoněmecké tažení po světové moci.*“¹⁵⁰

3.3.6 Komparace mediální perspektivy

Rakousko-uherská počínání na Balkáně vnímala sledovaná periodika jako německou loutkovou hru. Všechny zkoumané noviny označovaly rakousko-uherskou zahraniční politiku za slabou diplomacii, která byla řízena Berlínem a sama nic nezmohla. *Čech a Venkov* v tomto kontextu hovořily o Německu, které je silným sjednoceným státem oproti Rakousku, jež bylo vnímáno jako ochablé po rakousko-uherském vyrovnání. Závislost rakousko-uherské zahraniční politiky byla trnem v oku redakcím všech periodik. Stejně negativně se noviny stavěly vůči diplomacii Německa v mezinárodní politice, jehož počínání kolektivně popisovaly jako nečitelné a nedůvěryhodné. *České slovo* se jako jediné věnovalo ekonomickým motivacím Německa, které měly být pro Němce tím nejdůležitějším. Zároveň *České slovo* anexi vnímalo jako další vítězství germanizačních snah, které měly za cíl vymýtit Slovanů. V otázce anexe tak všechna sledovaná periodika zastávala silně protiněmecké postoje a ani jedno z nich neinterpretovalo události nezaujatě.

¹⁵⁰ *České slovo*, č. 249, 29.10 1908, s. 2.

3.4 Druhá marocká krize

3.4.1 Kontext německé politiky v Maroku

Maroko disponovalo důležitou strategickou pozicí, jelikož mělo přístup k Atlantickému oceánu a zároveň bylo branou do Středozemního moře. Tato skutečnost nabyla o to větší důležitosti na začátku 20. století, kdy byly africké kolonie už takřka rozděleny. Podle Srdečné dohody¹⁵¹ z roku 1904 si Francie a Velká Británie rozdělily vliv v Africe.¹⁵² Zároveň tímto způsobem postavily základní kámen pro tvorbu Trojdohody. Podle této dohody Maroko mělo spadat do sféry vlivu Francie. S tím však nesouhlasilo Německo a v roce 1905 tak císař Vilém navštívil marocké město Tanger. Ve svém projevu vyjádřil podporu sultánovi a nezávislosti Maroka. I když byl tento projev doručen Maroku, tak jeho hlavním adresátem byla Francie, a císař Vilém se tímto způsobem snažil podkopat vliv Francie v Maroku.

Německo svým počínáním v Maroku testovalo, zda ostatní mocnosti Francii podpoří, což se i stalo. Za úmyslem předejití válce se představitelé velmocí v roce 1906 sešli ve španělském městě Algecirasu. Během této konference byla Francie podpořena Ruskem a Velkou Británií, a dokonce i Itálií, která byla členem Trojspolku. Německo podpořilo pouze Rakousko-Uhersko. Tato konference byla naprostým selháním pro německou diplomacii.¹⁵³ Výsledkem bylo utužení britsko-francouzského spojení, které bylo podpořeno Ruskem. V Německu byl výsledek konference vnímán jako selhání a přispěl k dalšímu nárůstu pangermanismu v německé společnosti.¹⁵⁴ Tento tlak přispěl k německému vměšování se v otázce kontroly Maroka v tzv. druhou marockou krizi.¹⁵⁵

V roce 1911 byla v Maroku rozpoutána vzpoura vůči sultánovi Abd al-Hafidovi. Francie, pod záminkou obrany sultána vůči nepokojům, které sužovaly severní Maroko, poslala do země přibližně dvacet tisíc vojáků. Následně reagovalo Španělsko a posílilo svou

¹⁵¹ Srdečná dohoda, podepsána 8. dubna 1904, byla anglo-francouzská dohoda, která ukončila antagonismy mezi Velkou Británií a Francií a připravila půdu pro jejich diplomatickou spolupráci proti německému tlaku v desetiletí před první světovou válkou. [citováno kde dni 23.4. 2024, <https://www.britannica.com/event/Entente-Cordiale>].

¹⁵² LEBOW Richard N., *A Cultural Theory of International Relations*, New York 2008.

¹⁵³ COPELAND Dale, *The Origins of Major War*, Ithaka 2000.

¹⁵⁴ MURRAY, Michelle, *Identity, Insecurity, and Great Power Politics: The Tragedy of German Naval Ambitions before the First World War*, Security Studies 2010.

¹⁵⁵ Rovněž se pro označení této krize užívá název „Agadirská krize“, podle přístavu, kde kotvila německá dělová člun SNS Panther. [BARŠA Pavel, CÍSAŘ Ondřej, *Anarchie a řád ve světové politice*, Praha 2008].

vojenskou prezenci v El ksaru. Posléze připlulo i Německo, které se snažilo zpochybnit francouzskou nadvládu v severní Africe. Německo tak vyslalo do marockého přístavu Agadir dělový člun SMS Panther a tvrdilo, že chrání německé obchodní zájmy.¹⁵⁶ Ve skutečnosti bylo cílem upozadit své diplomatické selhání z roku 1906. Tento krok rozpoutal diplomatickou krizi, neboť Francie jej chápala jako ohrožení svého vlivu v Maroku, které považovala za součást své zájmové sféry. Zároveň Velká Británie Francii podpořila, protože se obávala, že by Německo mohlo v Maroku postavit námořní základnu, což by mohlo mít negativní dopad na fungování koloniálního impéria. Velká Británie rovněž reagovala zvýšením produkce masivních bitevních lodí, což se později projevilo během první světové války.¹⁵⁷

Krise byla posléze vyřešena diplomatickým jednáním, jehož výsledkem byla smlouva z Fezu, která potvrdila francouzskou kontrolu nad Marokem. V německé společnosti byl výsledek této smlouvy vnímán jako selhání, což bylo podpořeno skutečností, že se v Německém císařství momentálně odehrávala finanční recese. Německá diplomacie navíc zjistila, že její předchozí systém bismarckovských překrývajících koalic již nefunguje, a že v Evropě funkční konsolidace zájmů s Rakousko-Uherskem naráží na své limity v mimoevropském prostředí. Tato krize byla důležitým faktorem pro diplomatické sblížení Velké Británie a Francie, přičemž ovšem v Evropě posílila velmocenské napětí, které vedlo k první světové válce.¹⁵⁸

3.4.2 Národní listy

Národní listy situaci v Maroku reflektovaly jako první již 3. července, a to ve svém večerním vydání.¹⁵⁹ Už v číslech zpočátku měsíce června navíc bylo o Německu hovořeno jako o někom, s kým měla Francie zasednout ke stolu, aby spolu vyřešili problematiku Maroka.¹⁶⁰ Německá akce nebyla na první pohled tiskem odsuzována, což byla oproti ostatním novinám naprostá výjimka, naopak redakce obsazení Agadiru charakterizovala jako německé napomenutí Francie a německý nesouhlas s dosavadním

¹⁵⁶ NÁLEVKA Vladimír, *Koncert velmocí, mezinárodní vztahy v letech 1871-1914*, Praha 2006, s. 213.

¹⁵⁷ BERGHAHN, Volker R., *Europe in the Era of Two World Wars: From Militarism and Genocide to Civil Society, 1900-1950*, Princeton University Press 2005, s. 32.

¹⁵⁸ NÁLEVKA Vladimír, *Koncert velmocí, mezinárodní vztahy v letech 1871-1914*, Praha 2006, s. 215.

¹⁵⁹ *Národní listy*, č. 181, 3.7. 1911, s. 1.

¹⁶⁰ *Národní listy*, č. 152, 3.6. 1911, s. 2.

postupem v marocké otázce.¹⁶¹ V očích periodika mělo německé počínání vyprovokovat Velkou Británii k reakci. Téměř všechny články reflektující marocké události v Národních listech byly parafrázemi článků anglických, francouzských a německých. Obsáhlejší článek, který reflektoval postoj *Národních listů*, se objevil až ve výtisku ze 4. července.¹⁶² Reflexe německého počínání se držela neutrálního, ideologicky nezabarveného popisu. Rovněž se v mladočeském tisku neobjevuje jakýkoli náznak, že by Německo v Maroku ponoukalo k akci i další státy jako například Španělsko. Oproti tomu *Čech* nebo *Venkov* španělskou akci v Maroku označovaly jako Německem nařízenou. Články *Národních listů* se krom toho s ostatními redakcemi neshodovaly na počtu vojáků, již se měli na lodi Panther německé akce zúčastnit. Ostatní noviny a dnešní zdroje uvádějí počet vojáků kolem čísla 500, avšak redakce *Národních listů* pracovala s posádkou znatelně menší, čítající pouze 120 mužů.¹⁶³ V dalších dnech se ve člancích často objevovala myšlenka, jež hovořila o nutnosti pevného postavení Francie. Podle redakce by nedostatečná tvrdost Francie v marockých jednáních znamenala volnost Německa, které by tak bylo potvrzené jako vládce pevninské Evropy. Až na výjimky se v červencových vydáních Německu nedostalo kritiky, které mu přičly ostatní noviny. Tisk na základě spekulací z Francie psal o možné motivaci Německého císařství, které mělo chtít rozšířit své koloniální panství. Tuto skutečnost tisk však reflektoval opět neutrálně.¹⁶⁴ Německé počínání podle článku z 9. července nenarušilo klid, který v Evropě panoval.¹⁶⁵ Debata o vyřešení marocké krize z listopadových dní roku 1911 byla opět reflektována nestranně. Kromě několika otisknutých článků ze zahraničních zdrojů se ve výtiscích neobjevilo žádné souhrnné vyjádření k ukončení krize v Maroku.¹⁶⁶

3.4.3 Právo lidu

O německém angažmá v Maroku se *Právo lidu* poprvé zmínilo 4. července.¹⁶⁷ Úmysly Německa zde byly označovány jako uplatňování a potvrzování vlivu ve své koloniální politice, avšak vzhledem k socialisticky laděné perspektivě redakce byla tato koloniální politika pochopitelně kritizována jako součást globálně nespravedlivého systému. Články

¹⁶¹ *Národní listy*, č. 181, 3.7. 1911, s. 1.

¹⁶² *Národní listy*, č. 182, 4.7. 1911, s. 1.

¹⁶³ *Národní listy*, č. 182, 5.7. 1911, s. 2.

¹⁶⁴ *Národní listy*, č. 187, 9.7. 1911, s. 2.

¹⁶⁵ *tamtéž*

¹⁶⁶ *Národní listy*, č. 310, 9.11. 1911, s. 2.

¹⁶⁷ *Právo lidu*, č. 182, 4.7. 1911, s. 4.

dále rozváděly tyto úmysly a velmi hojně je doplňovaly o ideologicky orientovanou rétoriku, jako např.: „...*podezřelé, tajemné a nebezpečné kapitalistické jednání*...“.¹⁶⁸ Podobně jako v ostatních tiskovinách byly Francie, Španělsko i Německo ostře kritizovány za porušení tzv. Algecirasských akt¹⁶⁹, ale obdobně jako v časopisu *Čech* se Německu i na stránkách Práva lidu dostalo kritiky zdaleka největší. Motivace pro vyslání dělového člunu byla detailně haněna v dalších vydáních, kde byl opětovně zdůrazňován fakt, že Němců se v Agadiru nacházelo sotva tucet, přičemž dva malé kapitalistické podniky neměly být důvodem pro vyslání dělového člunu.¹⁷⁰ Německá diplomacie byla v tomto smyslu označována jako nikdy nekončící komedie, která zbytek světa pouze vodila za nos a každý den měnila své dosavadní postoje. Tisk také zmiňoval potenciální nebezpečí, do něhož mohlo nerespektování mezinárodních smluv přerůst. Redakce rovněž otiskla několik článků německého levicového časopisu *Vorwärts*¹⁷¹, který rovněž nesouhlasil s postupem německé vlády. I v dalších vydáních se objevovaly články z německých a francouzských časopisů, které jasně interpretovaly stejnou rétoriku, a byla zde patrná snaha ukázat, že všechny socialistické časopisy smýšlejí stejně, nehledě na nacionální otázku.¹⁷² Německo bylo označováno jako viník, který způsobil další ochlazení francouzsko-německých vztahů a redakce se obávala, že Německo svůj tlak v Maroku bude dále stupňovat.¹⁷³ Situace v Maroku byla v dalších výtiscích reflektována pouze jako série krátkých zpráv o aktuálních jednáních a postupech, ve kterých bylo Německo líčeno výhradně jako velmocenský aktér. Až ve výtisku z 18. července se do tisku Práva lidu dostal článek, který pojednával o jednání mezinárodního socialistického sekretariátu. Názory a myšlenky, které se v tomto článku objevily, byly silně kriticky laděné vůči německé vládě, a to i ze strany německé sociální demokracie. Německá diplomacie zde byla označována jako „... *stará bismarkovská politika, opřená o silnou*

¹⁶⁸ *tamtéž*

¹⁶⁹ Algeciraská akta byla výsledkem Algeciraské konference roku 1906. Tato konference byla konferencí evropských mocností a Spojených států amerických, která se konala ve španělském Algecirasu a na níž se jednalo o vztahu Francie k marocké vládě. Konference završila první marockou krizi. Tato konference potvrdila nezávislost sultána a hospodářskou rovnost mocností a stanovila, že francouzští a španělští policisté budou podřízeni švýcarskému generálnímu inspektorovi. [ke dni 23.4. 2024, <https://www.britannica.com/event/Algeciras-Conference>]

¹⁷⁰ *Právo lidu*, č. 183, 5.7. 1911, s. 1.

¹⁷¹ *Vorwärts* jsou noviny vydávané Sociálně demokratickou stranou Německa. Tyto noviny vznikly v roce 1876 a fungují dodnes. [citováno k dni 14.4. 2024, <https://www.oxfordreference.com/display/10.1093/oi/authority.20110803120244314>].

¹⁷² *Právo lidu*, č. 184, 6.7. 1911, s. 3.

¹⁷³ *Právo lidu*, č. 182, 7.7. 1911, s. 2.

kapitalistickou skupinu v Německu...“¹⁷⁴. V dalších týdnech už nebyla situace v Maroku na stránkách *Práva lidu* výrazně reflektována a obecné informační zprávy o daném regionu se nadále v tisku neobjevovaly.

3.4.4 Čech

Situace v Maroku se stejně jako v ostatních listech dostala do pozornosti tohoto periodika 4. července.¹⁷⁵ Časopis *Čech* líčil novou krizi jako předvídatelnou, protože shledával dohodu v Algecirasu¹⁷⁶ jako pouhou prozatímní úmluvu a vzhledem k její formulaci se mělo jednat o „otevřenou ránu“.¹⁷⁷ Německo bylo společně s Francií označeno za hlavní aktéry krize, zatímco Španělsko bylo charakterizováno pouze jako německá loutka a dobrý německý přítel. Podle redakce bylo primární motivací Německa vytvořit novou středomořskou základnu, ve které by mohly kotvit německé dreadnoughty. Ve výtisku ze 4. července byl patrný výsměch vůči německému plavidlu, jehož hrozivost redakce zesměšňovala s argumentem zastaralosti i malých kalibrů děl tohoto plavidla.¹⁷⁸ Němci se svou hladovostí a pýchou byli přirovnáváni k „nadutým krocanům“,¹⁷⁹ kteří měli nenasytný hlad po cizí zemi, což mělo být jejich přirozeností. Ve výtiscích časopisu *Čech* byla vysoce patrná protiněmecká nálada. V prvních zmínkách o Maroku se tisk vyjadřoval kriticky i vůči Španělsku a Francii, avšak v dalších výtiscích byla všechna kritika soustředěna na německé počínání. V textech byly také známky převedení této situace do českého prostředí, kde byli místní čeští Němci periodikem líčeni jako původně opilí ze zahraničních úspěchů Vilémovy politiky, avšak po vložení se Velké Británie do celého sporu měli tito čeští Němci rázem vystřízlivět.¹⁸⁰ Podle redakce Německo v mezinárodní politice nemělo ani zdaleka tak silnou pozici jako jeho francouzský oponent, protože Itálie a Rakousko-Uhersko podporovaly německou koloniální politiku jen vlažně. Redakce tak v tomto případě využívala marocké krize k demonstraci stanoviska, že německá, ale tím v zásadě i rakousko-uherská zahraniční politika nestojí

¹⁷⁴ *Právo lidu*, č. 196, 18.7. 1911, s. 3.

¹⁷⁵ *Čech*, č. 181, 4.7. 1911, s. 1.

¹⁷⁶ Algeciraská konference byla dohodou ukončující první marockou krizi v roce 1906. Z této konference nejvíc výtěžila Francie, což je jeden z důvodů, proč se Německo o 5 let později snaží v o tomto regionu opět posílit svůj vliv. [BERGHAHN, Volker R., *Europe in the Era of Two World Wars: From Militarism and Genocide to Civil Society, 1900-1950*, Princeton University Press 2005].

¹⁷⁷ *Čech*, č. 181, 4.7. 1911, s. 1.

¹⁷⁸ *Čech*, č. 181, 4.7. 1911, s. 2.

¹⁷⁹ *Čech*, č. 186, 9.7. 1911, s. 1.

¹⁸⁰ *Čech*, č. 186, 9.7. 1911, s. 2.

na pevných základech. Ještě v červencových dnech *Čech* vnímal německá počínání v Agadiru jako selhání, přičemž jeho pohledem se mělo jednat dokonce o další prohru Německa v tomto regionu.¹⁸¹ Vůči francouzsko-německé dohodě se *Čech* v listopadových měsících narozdíl od agrárního tisku nevyjadřoval, neboť německé počínání v Maroku již nadále nesledoval.

3.4.5 Venkov

Agrární tisk své čtenáře poprvé informoval o událostech v Maroku ve shodné datum jako ostatní deníky, tedy 4. července 1911. V první řadě na jeho listech padala velká kritika vůči akcím na marocké půdě, a to jak vůči Německu, tak i Španělsku a Francii.¹⁸² Španělská vojenská přítomnost však byla tiskem chápána pouze jako reakce na popud Německa, neboť Španělé měli být poštváni právě Německem. Tisk označoval důvod vyslání válečné lodi za velmi slabé krytí skutečných německých zájmů, které označil jako proti-francouzskou akci. Byť všichni tři aktéři byli prezentováni jako ti, kteří porušili algeciraské akty, tak Německo bylo vykreslováno jednoznačně negativněji než ostatní.¹⁸³ Podle redakce se jednalo o čistě imperiální německý kalkul, neboť Německo v danou chvíli vycítilo, že nastal čas, kdy Maroko mohlo být některé z velmocí přiděleno, a Němci nechtěli přijít o svůj podíl. Také *Venkov* spekuloval o možnosti, že se Německo snažilo na Francii vyvinout tak, aby mu podstoupila území v oblasti francouzského Konga.¹⁸⁴ V dalších článcích bylo o aktech Německa hovořeno jako o podivnostech a zklamáních, která budou mít dalekosáhlé důsledky.¹⁸⁵ Z mezinárodních jednání podle tisku „*Německu skřípaly zuby*“¹⁸⁶, protože i Rusko, se kterým v čase krize Němci vyjednávali německo-ruskou dohodu, přerušilo jednání, a to s odvoláním na nevyřešené francouzsko-německé spory v Maroku, což redakce interpretovala jako malé vítězství pro Francii, které Německo špatně neslo.¹⁸⁷ Po týdenní odmlce o německé participaci na krizi v Maroku přišel agrární tisk s teorií, podle které mělo Německo podráždit koloniální ctižádost Španělska proti francouzskému počínání v Maroku. Německo zde bylo opět líčeno jako stínový hráč a manipulátor, stejně tak jako během anexe Bosny a Hercegoviny v roce

¹⁸¹ *Čech*, č. 195, 18.7. 1911, s. 4.

¹⁸² *Venkov*, č. 155, 4.7. 1911, s. 1.

¹⁸³ *tamtéž*

¹⁸⁴ *Venkov*, č. 156, 5.7. 1911, s. 3.

¹⁸⁵ *Venkov*, č. 157, 6.7. 1911, s. 2.

¹⁸⁶ *Venkov*, č. 164, 14.7. 1911, s. 1.

¹⁸⁷ *tamtéž*

1908.¹⁸⁸ O Německu v souvislosti s Marokem nebylo hovořeno až do 8. listopadu, kdy tisk reflektoval obsah francouzsko-německé smlouvy.¹⁸⁹ Venkov tvrdil, že Německu se podařilo získat kompenzaci za to, že se znovu zavázalo dodržet dohodu z roku 1909. Nejednalo se tak o kompenzaci za uštědřenou újmu, ale o fakt, že Německo mělo připravených pět milionů bajonetů, které pro tentokrát nechalo v pochvách.¹⁹⁰ Tisk humorně tuto skutečnost přirovnal k tomuto případu: „*Vidiš, mohl bych tě teď napadnout, ale nenapadnu, takže mi teď za to musíš něco dát*“.¹⁹¹ Německo tedy bylo v souhrnu líčeno negativně, ale společně s ním byl kritizován i přístup ostatních velmocí, jakož i celkový výsledek krize.

3.4.6 České slovo

Marocká krize byla v *Českém slovu* interpretována víceméně striktně jako čistě německo-francouzský konflikt.¹⁹² Líčení postupu Francie a Španělska mělo v tomto periodiku pouze informativní povahu, na rozdíl od německého počínání, které dostalo obsáhlý redakční komentář. Podle slov redakce byl německý akt vyslání dělového člunu aktem destabilizace a provokace vzhledem k rostoucímu napětí na evropské půdě.¹⁹³ V některých článcích bylo Německo dokonce označováno jako hrozba pro evropský mír. Způsob, jakým se Německo prezentovalo během této krize, *České slovo* nazvalo politikou přetvářky. Německo bylo tiskem obviněno z eskalace zbrojení, když pár dní po příplutí SNS Panther do Agadiru, vyhlásila Velká Británie investici výrazně větších obnosů do zbrojního průmyslu, především pak do posilování námořní flotily.¹⁹⁴ V souvislosti s Velkou Británií redakce prezentovala postup Německa jako snahu získat stabilní námořní základnu v Atlantickém oceánu, kterou by mohlo aktivně využívat v případě vojenského střetu s Brity.¹⁹⁵ Osobnost kancléře Alfreda von Kiderlen-Waechtera¹⁹⁶ byla redakcí označována za hlavního inscenátora konfliktu a v článku z prvních červencových

¹⁸⁸ Venkov, č. 170, 21.7. 1911, s. 1.

¹⁸⁹ Venkov, č. 264, 8.11. 1911, s. 1.

¹⁹⁰ *tamtéž*

¹⁹¹ *tamtéž*

¹⁹² *České slovo*, č. 158, 4.7. 1911, s. 1.

¹⁹³ *České slovo*, č. 160, 6.7. 1911, s. 6.

¹⁹⁴ *České slovo*, č. 162, 8.7. 1911, s. 5.

¹⁹⁵ *České slovo*, č. 164, 10.7. 1911, s. 8.

¹⁹⁶ Alfred von Kiderlen-Waechter byl německý státník a ministr zahraničí, který se proslavil svou rolí v druhé marocké krizi (1911) před první světovou válkou. [citováno ke dni 14.4. 2024, <https://www.britannica.com/biography/Alfred-von-Kiderlen-Wachter>].

dní byl přímo kritizován jeho „*Bismarckův temperament*“.¹⁹⁷ Negativní interpretace Německa pokračovala i v posledních červencových dnech, kdy byla německá zahraniční politika znovu označena jako „plná přetvářek“. Podle redakce německé ministerstvo zahraničních věcí během několika dní naprosto změnilo pohled na situaci vůči Maroku a Kongu.¹⁹⁸ Závěr Marocké krize *České slovo* hodnotilo jako naprostou výhru pro Německo, které dostalo bohaté území vedle belgické kolonie. Redakce se ovšem v souladu se svým protiimperiálním přesvědčením těšila z toho, že v Německu na výsledek krize nepanoval jednotný názor a humorně interpretoval zklamání německých šovinistů a nacionalistů, kteří doufali ve větší zisky, popřípadě rozpoutání konfliktu s Francií.¹⁹⁹

3.4.7 Komparace mediální perspektivy

Ve věci druhé marocké krize se interpretace periodik velmi výrazně lišily. Ve většině případů byly za hlavní eskalátory marocké krize označeny Francie a Německo. *Čech a Venkov* v tomto kontextu hovořily i o Španělsku, ale to označovaly jako německou loutku. Jediné *Národní listy* vnímaly jako hlavního viníka Francii. Jejich interpretace krize pracovala s vnímáním německé akce jako napomenutí Francie, která měla porušovat Algecirskou smlouvu. Další interpretace *Národních listů* se držela neutrální povahy a v jejich článcích se prakticky neobjevila žádná kritika ani sympatie vůči Německu. Rovněž zde nebyla patrná obava z eskalace krize v mezinárodní konflikt. Oproti tomu *Právo lidu* a *Venkov* se vyhrocení konfliktu obávaly. Společně s časopisem *Čech a Českým slovem* vnímaly německé počínání negativně a německé postupy v mezinárodní politice kritizovaly. Dalším rozdílem v interpretacích byl samotný výsledek druhé marocké krize. *Právo lidu* a *Čech* vnímaly závěrečnou dohodu o Maroku jako naprosté německé selhání v tomto regionu, podobně jako během první marocké krize. Oproti tomu *Venkov* a *České slovo* interpretovaly výsledek krize jako německé diplomatické a ekonomické vítězství, kdy Německo obdrželo koloniální bohatství za nic.

¹⁹⁷ *České slovo*, č. 158, 4.7. 1911, s. 1.

¹⁹⁸ *České slovo*, č. 172, 18.7. 1911, s. 4.

¹⁹⁹ *České slovo*, č. 278, 9.11. 1911, s. 3.

3.5 Červencová krize

3.5.1 Kontext vypuknutí první světové války

Jako takzvaná červencová krize je označována série událostí z kraje léta roku 1914, které v důsledku celé řady zamýšlených, ale i nahodilých okolností vyústily v první světovou válku. Jako přímý důvod zažehnutí první světové války byl i v době této krize označován atentát na Františka Ferdinanda d'Este dne 28. června 1914, který byl následníkem rakousko-uherského trůnu.²⁰⁰ Avšak důvody, proč tato krize eskalovala tak rychle, byly mnohem hlubší. V Evropě panoval složitý systém diplomatických aliancí, který evropské mocnosti v posledních desetiletích utužovaly.²⁰¹ Společně s posilováním diplomatických konexí se státy věnovaly posilování své vojenské moci. Do tohoto diplomatického prostředí se v předválečných letech stále více promítala otázka nacionalismu, která dále komplikovala mezinárodní vztahy.²⁰²

Jako hlavní diplomatické bloky před první světovou válkou jsou tradičně chápány Trojspolek, tvořený Německým císařstvím, Rakousko-Uherskem a Italským královstvím, a Trojdohoda, která se skládala z Francie, Ruska a Velké Británie. Detailní analýzy dobové diplomacie nicméně naznačuje, že pevnost tehdejších aliancí nebyla automatická a že k eskalaci konfliktu do podoby, v níž se proti rakousko-uherskému a německému mu bloku rozhodly vystoupit všichni zbývající velmocensí aktéři Trojdohody, přispěla celá řada dílčích kroků a okolností, jejichž objasnění přirozeně nemá a ani nemůže být součástí této práce.²⁰³ Pro pochopení dobové české reflexe hrozícího konfliktu je nicméně třeba zdůraznit, že jednu z hlavních okolností vedoucích k eskalaci konfliktu představovalo dobové vědomí provázanosti rakousko-uherské protisrbské argumentace s deklarovanou podporou Německa.

Právě v následujících dnech po atentátu se totiž Německé císařství ukázalo jako hlavní opora postiženého Rakouska-Uherska, čímž byla rakousko-uherská balkánská politika

²⁰⁰ SKŘIVAN Aleš, *Evropská politika 1648-1914*, Praha 1999, s. 250.

²⁰¹ TEPLÍK Tomáš, *Evropská diplomacie v historických souvislostech od počátků do vypuknutí první světové války*, Praha 2010.

²⁰² GELLNER Ernest André, *Nacionalismus*, Brno 2003.

²⁰³ CLACK Christopher, *Náměsíčníci - Jak Evropa v roce 1914 dospěla k válce*, Praha 2019.

opětovně chápána jako de facto prodloužená ruka globálnějších německých zájmů. Díky přímé podpoře z Berlína se Rakousko-Uhersko mohlo v diplomatickém prostoru prezentovat s větší sebejistotou. Červencové ultimátum, na které dostalo Srbsko pouze 48 hodin k vyjádření, bylo načrtnuto tak, aby mohlo Rakousko-Uhersku posloužit jako záminka k invazi do Srbska. Srbsko sice většinu z bodů podmínek přijalo,²⁰⁴ ale i přesto dne 28. července 1914 Rakousko-Uhersko vyhlásilo Srbsku válku.²⁰⁵

Vzhledem k naléhavosti dané situace není tudíž překvapující, že v období těchto pěti týdnů byly české novinové tiskárny na poplach. Reflexe událostí často odcházely z tiskáren bez redakčních komentářů a stránky byly přeplněny zprávami ze všech koutů Evropy. Ve výtiscích byla tehdejší atmosféra reflektována každým dnem, což se týkalo i prezentace pohledů Německého císařství a německého císaře samotného, který bylo v této krizi jedním z nejdůležitějších aktérů. Analýza tohoto napjatého období práci poskytuje finální rámec pohledu české společnosti na německou diplomacii předtím, než se celá Evropa na další čtyři dlouhé roky ocitla v tragické válce, která změnila dosavadní tvář kontinentu jednou provždy.

3.5.2 Národní listy

Události ze Sarajeva byly v Národních listech interpretovány jako naprostá tragédie. Německo bylo v souvislostech atentátu zmiňováno pouze v případech kondolenčních návštěv a projevů soustrasti německých státníků.²⁰⁶ Dále redakce oznamovala příslib účasti císaře Viléma na pohřbu arcivévody.²⁰⁷ V otázce možné viny za atentát redakce reportovala zprávu říšských novin, podle kterých měl o atentátu vědět šéf záhřebské tajné policie, avšak jeho upozornění bylo uloženo ad acta.²⁰⁸ Redakce rovněž dále informovala o masivních protisrbských demonstracích v německém a rakouském prostoru. V militárním prostoru Německa se tyto projevy protisrbské nálady měly také projevovat, protože arcivévoda byl v německé armádě chápán jako člen jejich řad.²⁰⁹ V té souvislosti tedy periodikum prezentovalo rakouský a německý postup v otázce viny za atentát jako

²⁰⁴ Srbsko formálně přijalo všech deset bodů kromě šestého. Ten se měl týkat neomezeného přístupu vyšetřovacích orgánů Rakousko-Uherska v Srbsku, což bylo odmítnuto, jelikož by přijetí bylo v rozporu se srbskou ústavou.

²⁰⁵ KEEGAN John, *První světová válka*, Praha 2003.

²⁰⁶ *Národní listy*, č. 176, 1.7. 1914, s. 1.

²⁰⁷ *Národní listy*, č. 177, 2.7. 1914, s. 1.

²⁰⁸ *Národní listy*, č. 178, 2.7. 1914, s. 2.

²⁰⁹ *Národní listy*, č. 179, 3.7. 1914, s. 2.

jednotný. Na druhé straně ovšem Národní listy kritizovaly zrušení cesty německého císaře a jeho bratra, kteří měli dorazit do Vídně za účelem udělení poslední pocty zesnulému arcivévodovi. Podle slov redakce měl německý vládce namísto toho cestovat do Ruska, které si v poslední době předcházal.²¹⁰ Negativně byl rovněž líčen postup Německa ohledně situace týkající se srbských studentů.²¹¹ Německá policie našla u jednoho ze srbských spolkových představitelů prosrbské letáky. Na základě této skutečnosti německá policie podnikala razie a četné zatýkání vůči srbským studentům, kteří však měli být ochráněni vnitřními předpisy univerzit. Tento protizákonný postup byl podporován německou veřejností a německým tiskem, vůči čemuž se *Národní listy* vymezovaly. V kontrastu vůči problematice srbských studentů se Národní listy pozitivně vyjadřovaly k německému postoji vůči velkosrbské propagandě. Na rozdíl od ostatních reflektovaných událostí v této práci se v rámci červencové krize neobjevuje ve výtiscích důraz na slovanskou identitu a slovanské hnutí,²¹² neboť slovanští Srbové jsou líčeni kontrastně jako viníci situace, zatímco němečtí a rakouští aktéři jako ti, kteří by měli zjednat spravedlnost.

Ambivalentní postoj Národních listů vůči německému jednání se nicméně odrážel i v ekonomické sféře, neboť Německo bylo současně kritizováno za to, že v této napjaté situaci obchodovalo se Srbskem aktivně a intenzivněji než předtím, čímž předřazovalo své hospodářské zájmy před ty diplomatické.²¹³ Redakce dále tvrdila, že Němci plnili slovo pouze tam, kde bezprostředně musí, a svou diplomatickou obratnost uměli perfektně využívat pro své záměry. Národní listy s humorem haněli německou politickou brožuru „*Des Deuten Reiches Schicksalstunde*“²¹⁴, kterou označovali za obyčejný reklamní politický pamflet. Podle redakce bylo účelem této publikace poštvat německé obyvatelstvo proti Trojdohodě v čele s Velkou Británií, která měla Francii a Rusko naopak štvát proti Německu.²¹⁵ Redakce připomínala svým čtenářům, že německý princ

²¹⁰ *Národní listy*, č. 180, 4.7. 1914, s. 1.

²¹¹ *Národní listy*, č. 186, 10.7. 1914, s. 1.

²¹² *Národní listy*, č. 186, 10.7. 1914, s. 1.

²¹³ *Národní listy*, č. 193, 17.7. 1914, s. 2.

²¹⁴ *Des Deuten Reiches Schicksalstunde* byla politická kniha, kterou napsal podplukovník D. H. Frobenius, kterou propagoval sám německý korunní princ. [citováno ke dni 14.4. 2024, [*Des* deutschen Reiches Schicksalsstunde, Frobenius, Herman, 14. Aufl., Berlin, Curtius, \[ca. 1914\], 88 S. - Deutsche Digitale Bibliothek \(deutsche-digitale-bibliothek.de\)](#)].

²¹⁵ *Národní listy*, č. 197, 21.7. 1914, s. 1.

schvaloval počínání důstojníků v takzvané Záberské aféře.²¹⁶ Silná protiněmecká nálada se v tisku nesla až do válečného poplachu.²¹⁷ V posledních červencových dnech, podobně jako ostatní tiskárny, tiskly *Národní listy* pouze informativní články týkající se Srbska. Stejně tak postup Německa byl omezen na možné spekulace o návratu císaře Viléma do Berlína, což se až do vypuknutí války nezměnilo.²¹⁸ Německé vypovězení války Rusku se rovněž neslo bez bližších komentářů.²¹⁹

3.5.3 Právo lidu

Sarajevský atentát se do socialistického tisku dostal následujícího dne, tedy 29. června 1914.²²⁰ V několika dalších výtiscích byla tato událost naprosto dominantním tématem. První zmínky o Německu byly zaměřené výhradně na reakce německých státníků a na jejich smuteční telegrafní zprávy vyjadřující rozhořčenost nad událostmi ze Sarajeva.²²¹ V článku z 8. července redakce informovala své čtenáře o náladě v Německé říši, kde Sarajevský atentát roznítil silné protislovanské postoje.²²² V dalších výtiscích se objevila reflexe prohlídky srbských studentů v Berlíně, kdy u jednoho z členů předsednictva byly nalezeny propagační letáky. Podezření se však podle listu neprokázala jako validní.²²³ Ani v této souvislosti Právo lidu jasně nezaujímá pohled vůči problematice.

Podobně jako v jiných tiskovinách, i v Právu lidu byl německý císař kritizován za neúčast na pohřbu následníka trůnu. Podle redakce poskytl pro svou neúčast neuspokojivé odůvodnění, a rovněž některé podrobnosti označovali novináři Práva lidu jako zmanipulované a podezřelé.²²⁴ *Německý císař Vilém, který byl už na cestě do Vídně – jak známo, byl s následníkem ve velmi úzkém osobním styku – v poslední chvíli uznal za vhodné, cestu přerušit a vrátit se domů, dle úředního vysvětlení pro lehkou chorobu*

²¹⁶ Záberská aféra byla politická krize vyvolaná nepokoji v alsaském posádkovém městě Zabern. Příčinou bylo chování německého důstojníka, který veřejně urážel obyvatelstvo Alsaska, které se už více než čtyři desetiletí nacházelo pod vládou Německa. Tato situace vedla k lidovým nepokojům, které byly vojensky potlačeny. Krizi podnítila podpora, představitelů německé armády německého kancléře Bethmanna Hollwega. Výsledkem této krize bylo vyobrazení Německa jako vojenského státu. [citování ke dni 23.4. 2024, <https://www.oxfordreference.com/display/10.1093/oi/authority.20110803133337204>]

²¹⁷ *Národní listy*, č. 198, 22.7. 1914, s. 1.

²¹⁸ *Národní listy*, č. 206, 30.7. 1914, s. 1.

²¹⁹ *Národní listy*, č. 210, 3.8. 1914, s. 1

²²⁰ *Právo lidu*, č. 177, 29.6. 1914, s. 1.

²²¹ *Právo lidu*, č. 179, 1.7. 1914, s. 4.

²²² *Právo lidu*, č. 186, 8.7. 1914, s. 1.

²²³ *Právo lidu*, č. 190, 12.7. 1914, s. 3.

²²⁴ *Právo lidu*, č. 188, 10.7. 1914, s. 2.

(houseru). Pozoruhodnou náhodou lehké onemocnění stihlo současně též bratra Jindřicha, jenž byl už také vypraven na pohřeb do Vídně a v poslední chvíli zůstal doma.²²⁵ O německých postojích následně tisk neinformoval až do doručení dvoudenní lhůty Srbsku.²²⁶ Zde byli čtenáři společně se spekulacemi o obsahu rakousko-uherských požadavků informováni o vyzvání, které bylo zasláno přímo z kanceláře císaře Viléma. Redakce tvrdila, že se v komunikaci Německa nemohla opřít ani o jediný fakt, a že jeho kroky byly nečitelné.²²⁷ Stejně tak redakce psala o aktuálním dění v otázce postupu vůči Srbsku ve svých článcích s názvem „*Mír nebo válka?*“²²⁸ *Právo lidu* pracovalo se zdroji, podle kterých Německo doufalo, že válečné řešení zůstane v režii pouze oněch dvou aktérů rakousko-srbského sporu.²²⁹ Redakce následně 25. června otiskla několik německých článků, které plně podporovaly rakousko-uherskou podobu požadavků vůči Srbsku a označovaly je rovněž za přísné, ale spravedlivé. Německo si stále v pohledu *Práva lidu* drželo tvář nezajímavého aktéra, a dokonce snahy císaře Viléma vůči Rusku interpretovala redakce jako snahu o mír.²³⁰ Podle redakčních zdrojů byla však nálada v Německu silně prorakouská a proválčena. Interpretace mobilizace Německa byla tedy líčena jako obranná reakce na mobilizaci Ruska. O Německu už tisk do vypuknutí válečného konfliktu informoval pouze obecně, a během poslední červencových a prvních srpnových dní z tisku postupně mizely redakční komentáře.²³¹ Z článků *Práva lidu* bylo patrné, že tisk nezastával protiněmecký postoj a srbský konflikt nevnímal mimo rámec spravedlivého vymáhání odplaty za srbský atentát.

3.5.4 Čech

Tragické události ze Sarajeva byly v časopisu *Čech*, podobně jako v ostatních tiskovinách, prezentovány velmi smutečně. Katolický tisk jako jediný psal o kondolencích císaře Viléma hned v první den po atentátu a značnou část článku věnoval vyjádření smutku německého námořnictva. V této souvislosti byl v tisku zdůrazňován značný apel na hodnost arcivévody, který v německém námořnictvu zastával roli

²²⁵ *Právo lidu*, č. 183, 5.7. 1914, s. 2.

²²⁶ *Právo lidu*, č. 165, 24.7. 1914, s. 1.

²²⁷ *Právo lidu*, č. 201, 23.7. 1914, s. 3.

²²⁸ *tamtéž*

²²⁹ *Právo lidu*, č. 166, 25.7. 1914, s. 5.

²³⁰ *Právo lidu*, č. 206, 28.7. 1914, s. 1.

²³¹ *Právo lidu*, č. 212, 3.8. 1914, s. 3.

velkoadmirála.²³² I v dalších výtiscích byl kladen velký důraz na propojení německé armády a zesnulého následovníka, který se měl podílet na modernizaci námořnictva už od dob „*kdy loďstvo bývalo v plenkách*.“²³³ V otázce pohřbu panovníka byli Němci líčeni jako ti, kteří oplakávali smrt arcivévody stejně jako obyvatelé Rakouska-Uherska. Redakce také sdělovala počínající nárůst protisrbské nálady v německých novinách.²³⁴ Tisk psal v tomto směru o vztahu Rakouska-Uherska s Německem jako o Trojspolku, ve kterém atentát ohrozil budoucí stabilitu německo-rakouského vztahu. Německo bylo dále prezentováno jako silný spojenec, který se ale ke svým cílům dostává i skrze jiné než morální cesty.²³⁵ Rakousko-německá spolupráce měla být podle tisku ztělesněná v osobě arcivévody, o kterém *Čech* psal jako o Němci, který měl mít bratrský vztah s císařem Vilémem. Obraz Německa byl tedy ve dnech následně po atentátu líčen převážně pozitivně, když se noviny o německém sousedovi vyjadřovaly jako o spolehlivém a schopném spojenci.²³⁶ Oproti ostatním tiskovinám se interpretace informací o Německu ustálila na stručných a informujících článcích, a pokud se v nich nacházel doplňující redakční komentář, tak jeho podoba udržovala neutrální až pozitivní charakter. I v posledních dnech před zahájením války si obraz Německa podle časopisu *Čech* zachovával velmi pozitivní ráz, když redakce stále prezentovala německého souseda jako spojence, který má nejhlubší zájem o úspěšné dosažení rakousko-uherských diplomatických cílů v Srbsku.²³⁷ Stejně tak zahraniční rakousko-německá politika byla prezentována jako kooperační a vzájemně vyvážená, což ostře kontrastovalo s obrazem rakouské diplomacie jako slabšího partnera primárně v rukách Německa, jak psalo *České slovo* nebo *Právo lidu*.²³⁸ V některých článcích bylo Německo dokonce chváleno, jako v případě stavu armády, v porovnání vůči té francouzské, která podle redakčních slov „...*již nevyhovuje požadavkům války*...“.²³⁹ Německo bylo v posledních červencových dnech dokonce líčeno jako mírotvorce, který se za každou cenu snaží dohodnout s ruským carem. Zároveň bylo Německo prezentováno jako obhájce mocenského statusu

²³² *Čech*, č. 170, 29.6. 1914, s. 4.

²³³ *Čech*, č. 171, 30.6. 1914, s. 1.

²³⁴ *tamtéž*

²³⁵ *Čech*, č. 174, 3.7. 1914, s. 1.

²³⁶ *Čech*, č. 176, 5.7. 1914, s. 1.

²³⁷ *Čech*, č. 180, 9.7. 1914, s. 2.

²³⁸ *Čech*, č. 187, 16.7. 1914, s. 1.

²³⁹ *Čech*, č. 186, 15.7. 1914, s. 2.

Rakousko-Uherska, když odmítlo návrh britského ministra zahraničí Edwarda Greye²⁴⁰ na ustanovení velvyslanecké konference v Londýně.²⁴¹

3.5.5 Venkov

Události ze Sarajeva byly v agrárním tisku podobně jako například v Národních listech interpretovány jako naprostá tragédie.²⁴² Obdobně jako v případě *Českého slova* se do článků o zesnulém arcivévodovi nedostala jeho důležitost pro Německo a jeho propojení s německým námořnictvem.²⁴³ V kontrastu vůči této skutečnosti byl arcivévoda vyzdvihován jako budoucí panovník, který měl být českým králem. Německé kondolence nebyly v dalším vydání vůbec zmíněny, naopak se však na první strany dostala smuteční vyjádření ze států Trojdohody a zemí Balkánského poloostrova. Jedinou zmínkou o německé reakci bylo příslibení císaře Viléma o účasti na pohřbu arcivévody.²⁴⁴ Další zprávy o plánované cestě německého císaře se objevily až na desáté straně dalšího vydání, což nasvědčuje, že postoj redakce vůči Německu byl velmi vlažný, respektive negativní, i vzhledem k tomu, že zprávy z ostatních mocností se dostaly na daleko přednější pozice.²⁴⁵ Podle agrárního tisku se v Německu sotva našel tisk, který v otázce vůči Srbsku používal rozum a nesnažil se eskalovat protisrbskou náladu.²⁴⁶ Podobně jako v ostatních tiskovinách byl německý císař rovněž kritizován pro neúčast na pohřbu arcivévody. *Venkov* v této souvislosti však nad rámec a humorně popisoval situaci, ve které měl císař moc velký strach z císařovny, která mu nedovolila na pohřeb zavítat, a tak se jej nezúčastnil, aby předešel újmě.²⁴⁷

Německé tiskárny byly v agrárních člancích, po boku maďarských, označovány za lživé: „*Vyrábějí o Srbsku obrovité lži a odvolávají se na svoji pravdomluvnost.*“²⁴⁸ Pohled *Venkova* na německou zahraniční politiku během červencových dní se držel negativní interpretace, která byla často převáděna do problémů s českými Němci, a tedy do

²⁴⁰ Sir Edward Grey byl britský státník a jedenáct let sloužil koruně jako ministr zahraničních věcí. Jedním z jeho největších politických úspěchů bylo přesvědčení britského parlamentu k intervenci vůči Německu v první světové válce po německé invazi neutrální Belgie. [citováno kde dni 14.4 2024, <https://www.britannica.com/biography/Sir-Edward-Grey-3rd-Baronet>].

²⁴¹ *Čech*, č. 200, 29.7. 1914, s. 4.

²⁴² *Venkov*, č. 152, 29.6. 1914, s. 1.

²⁴³ *tamtéž*

²⁴⁴ *Venkov*, č. 152, 29.6. 1914, s. 5.

²⁴⁵ *Venkov*, č. 154, 1.7. 1914, s. 10.

²⁴⁶ *Venkov*, č. 155, 2.7. 1914, s. 2.

²⁴⁷ *Venkov*, č. 156, 3.7. 1914, s. 5.

²⁴⁸ *Venkov*, č. 158, 5.7. 1914, s. 1.

kontextu místní politiky. Tisk upozorňoval na protislovanské články česko-německých tiskáren, které protisrbské nálady z Německa převádějí do českého prostředí. *Německé listy přece přenesou zprávy o protiněmeckých výtržnostech v Praze a volají na nás policii a vojsko.*²⁴⁹ Jednou z posledních referencí o Německu v rámci atentátu byl nesouhlas s německým zatýkáním srbských studentů v Berlíně, kteří měli být po výsleších stejně propuštěni.²⁵⁰ V dalších červencových listech nebylo o Německu prakticky vůbec referováno a německá zahraniční politika byla omezena na pouze stručné informativní články. V předválečných člancích bylo Německo líčeno jako konkurence Velké Británie na světovém trhu, což mělo být nebezpečné pro zájmy obchodníků.²⁵¹ Agrární tisk totiž počítal s Německem jako se spojencem Rakouska-Uherska v případě eskalace konfliktu se Srbskem. Zároveň však Venkov haněl postavení německého tisku, který podle jejich slov měl eskalovat proválečné tendence.²⁵² Německo bylo v tomto vztahu podobně jako v případě Čecha vyobrazováno jako rovnocenný diplomatický partner, což byla netypická charakterizace pro noviny, které z valné většiny charakterizovaly Německo a jeho zahraniční politiku negativně.²⁵³ Venkov se obdobně jako většina reflektovaných novin nevyjadřoval ke komunikaci císaře Viléma s ruským carem. V posledních červencových člancích pak bylo Německo kritizováno za popírání o znalosti obsahu nóty před jejím zveřejněním, i když některé zdroje potvrzovaly, že se její obsah dostal do Berlína předčasně.²⁵⁴ Další informace o postupu Německa byly charakterizovány pouze jako informační články a neměly žádný redakční komentář, který by prezentoval stanovisko agrární strany.

3.5.6 České slovo

Sarajevská tragédie se do *Českého slova* dostala následující den po atentátu, tedy 29. června.²⁵⁵ Stejně jako v ostatních tiskovinách byla tato událost prezentována jako katastrofa pro monarchii.²⁵⁶ Oproti ostatním novinám se v památce na Františka Ferdinanda neobjevují žádné reference o jeho vojenské kariéře ve spojení s Německem.

²⁴⁹ *tamtéž*

²⁵⁰ Venkov, č. 161, 9.7. 1914, s. 3.

²⁵¹ Venkov, č. 170, 20.7. 1914, s. 4.

²⁵² Venkov, č. 175, 25.7. 1914, s. 2.

²⁵³ Venkov, č. 175, 25.7. 1914, s. 3.

²⁵⁴ Venkov, č. 178, 28.7. 1914, s. 4.

²⁵⁵ *České slovo*, č. 152, 29.6. 1914, s. 1

²⁵⁶ *České slovo*, č. 154, 1.7. 1914, s. 6.

Jediná reflexe vyjádření kondolencí ze strany Německého císařství byla v podobě stručného článku o proslovu císaře Viléma a jeho plánované účasti na pohřbu arcivévody.²⁵⁷ Vilém si nicméně stejně jako v jiných periodikách v pozdějších vydáních Českého slova vysloužil kritiku za svou neúčast na rozloučení se s následovníkem rakousko-uherského trůnu. V dalších dnech se navíc v novinách objevila stručná zpráva o chátrajícím zdraví císaře Viléma, kde byl německý vladař označen jako kulhavý a nemocný.²⁵⁸ Ve vydáních z počátku července byl dokonce zveřejněn článek o kritice Německa, který pojednával o silné síti německých tajných agentů na Balkáně. Z tohoto článku bylo patrné, že redakce naznačovala možnou účast nebo alespoň povědomí Německa o plánování atentátu.²⁵⁹ V dalších červencových dnech nebylo na stránkách Českého slova o Německu téměř hovořeno a reflexe událostí, kterých se německá zahraniční politika účastnila, byla zredukována na krátké informační články, jež byly často přejaté ze zahraničních tiskovin, a to bez komentáře redakce. Další ojedinělé zprávy o Německu pojednávaly o protestech Poláků v Německu, kteří od Českého slova obdrželi nemalé sympatie.²⁶⁰ Více zpráv o německém počínání se do tisku dostalo až při oznámení rakousko-uherské nóty pro srbskou vládu. Tisk v tomto tématu kritizoval rakousko-uherské počínání, protože obsah ultimáta se ještě před oficiálním zveřejněním dostal do Berlína, který o obsah neměl žádat.²⁶¹ Podle Českého slova byla tato skutečnost důkazem, že rakousko-uherská zahraniční politika nebyla suverénní a byla řízena z Německa. Němci byli v posledních předválečných dnech prezentováni jako válku vyhlížející národ. Na rozdíl od ostatních časopisů, redakce nevěnovala žádnou pozornost snahám císaře Viléma pacifikovat a lokalizovat konflikt komunikací s ruským carským dvorem.²⁶² Německé předválečné zahraniční politice se dostalo největší pozornosti, když se Německo pokusilo pro případ vzájemného konfliktu vyjednat s Velkou Británií neutralitu Baltského moře.²⁶³ Mocnosti Trojdohody byly reflektovány jako ty, které se snažily válku zastavit. V kontrastu vůči tomu bylo Německo vyobrazeno jako eskalátor konfliktu, který odmítal mezinárodní řešení rakousko-srbské války. Noviny také reflektovaly články

²⁵⁷ *České slovo*, č. 158, 5.7. 1914, s. 2.

²⁵⁸ *České slovo*, č. 155, 2.7. 1914, s. 2.

²⁵⁹ *České slovo*, č. 160, 7.7. 1914, s. 2.

²⁶⁰ *České slovo*, č. 167, 14.7. 1914, s. 5.

²⁶¹ *České slovo*, č. 170, 17.7. 1914, s. 7.

²⁶² *České slovo*, č. 173, 19.7. 1914, s. 2.

²⁶³ *České slovo*, č. 179, 25.7. 1914, s. 2.

německých novin, které obsáhle spekulovaly o možném konfliktu s Ruskem a o pravděpodobném postupu německých armád a námořnictva.²⁶⁴

3.5.7 Komparace mediální perspektivy

Interpretace červencové krize byla v každém periodiku odlišná. I přes některé podobné rysy se témata a vyjádření jednotlivých tiskovin často neshodovala, nebo dokonce interpretovala naprosto odlišné postoje. Interpretace, která byla téměř ve všech tiskovinách stejná, se týkala prezentace zesnulého následovníka trůnu jako člena německého námořnictva. Stejně tak tiskoviny ve svých člancích publikovaly německé vyjádření soustrasti. *Venkov* se jako jediný zdržel líčení následovníka jako německého velkoadmirála a německé kondolence neotiskl vůbec. Pouze agrární tisk vykazoval konzistentně negativistický postoj vůči Německu ve všech červencových událostech a tento postoj zastával až do vypuknutí první světové války. *České slovo* se také drželo velmi negativní interpretace německé politiky, dokonce v jednom ze svých článků naznačilo, že Německo mohlo o atentátu dopředu vědět. Negativní interpretace Německa ze strany *Českého slova* napříč červencem nicméně slábla. *Národní listy*, *Právo lidu* a *České slovo* podobně negativně interpretovaly neúčast německého císaře na následovníkově pohřbu. V otázce protisrbských studentů se negativní interpretace přidržel pouze *Venkov* a *Právo lidu*. Ostatní časopisy se k této skutečnosti vyjadřovaly neutrálně. V případě zatýkání srbských studentů byl německý postup kritizován v agrárním tisku. Oproti tomu *Právo lidu* a *Národní listy* interpretovaly německý postup jako správný. Protisrbské protesty v Německu byly v agrárním tisku a *Národních listech* interpretovány jako protislovanské, přičemž *Venkov* psal i o negativním vlivu těchto protestů v Českém království. V kontrastu vůči konzistentně negativní agrární interpretaci se časopis *Čech* o Německu vyjadřoval neutrálně a místy až pozitivně. Časopis *Čech* v předválečných dnech dokonce označoval Německo jako spolehlivého a schopného spojence. V posledních předválečných dnech byla negativní interpretace Německa pozorovatelná v časopisech *Venkov*, *Národní listy* a *České slovo*. Ostatní tiskoviny se držely neutrálního líčení událostí bez bližších komentářů, což by mohlo naznačovat obavu z případných cenzurních zásahů.

²⁶⁴ *České slovo*, č. 184, 30.7. 1914, s. 3.

Závěr

Práce měla za cíl analyzovat mediální percepci Německého císařství v české společnosti před první světovou válkou a odpovědět na předem stanovené výzkumné otázky. Obraz Německa byl analyzován z korpusu textů pěti českých periodických politických tiskovin v kontextu čtyř předem zvolených politicky relevantních momentů německé vnitřní i zahraniční politiky před první světovou válkou. Jako hlavní zdroje práce tedy využila periodika *Čech*, *České slovo*, *Národní listy*, *Právo lidu* a *Venkov*. Časopis *Právo lidu* byl analyzován pouze v případě dvou vybraných momentů ze čtyř událostí, protože jeho výtisky týkající se těchto událostí nebyly v době zpracování témat dostupné. Ve své práci jsem se věnoval politickým článkům o Německém císařství, se zaměřením na události s mezinárodním dopadem.

Postoj *Národních listů* vůči Německému císařství byl napříč pozorovaným obdobím nekonzistentní. U většiny sledovaných témat byl přístup *Národních listů* silně protiněmecky orientovaný a velmi negativistický vůči valné většině německých kroků v prostředí mezinárodní diplomacie. Pro tento plátek bylo navíc velmi typické operovat se slovanstvím, které bylo často stavěno jako oběť německých germanizačních snah, jež měly mít za cíl Slovy zlikvidovat. Tato paralela byla v článcích často převáděna do českého prostředí. *Národní listy* obecně ve svých textech nepracovaly s ekonomickými motivacemi Německa. Ovšem v případě druhé marocké krize *Národní listy* držely velmi neutrální až překvapivě pozitivní postoj vůči Německu. Dokonce v některých článcích tisk projevil sympatie vůči německému proti francouzskému postupu. Ohledně výsledku marocké krize se *Národní listy* zdržely komentáře. Vzhledem k silné protiněmecké rétorice v případě ostatních událostí je tato skutečnost pozoruhodná. *Národní listy* se v době marocké krize primárně soustředily na domácí politiku – konkrétně na výsledky voleb do říšské rady. Z rozložení článků bylo patrné, že oproti vnitropolitickým záležitostem události netýkajících se Českého království, nebo slovanského obyvatelstva, neobdržely tak četné a obsáhlé reflexe. Pravděpodobně tak absence spojení s domácí politikou či slovanstvím v *Národních listech* nevyburcovala silné protiněmecké nálady, které byly pozorovatelné v ostatních reflektovaných událostech.

Interpretace Německa v *Právu lidu* byla ve všech pozorovaných tématech negativní. Vůči Němcům byly v článcích často používány ideologické a expresivně zabarvené pojmy, jako během krize v Maroku, kdy bylo o německé politice hovořeno takto. „*Vláda německá podléhá křiku Mannesmannů a vestfálských a rýnských železobaronů a kapitalistů. Páni vyrovnávají účet bez hostinského, bez německého lidu. Ale jejich křik dělnictvo neohluší!*“²⁶⁵ Souhrnná interpretace Německa a jeho zahraniční politiky vykreslovala vzorec nepředvídatelného a nebezpečného chování. *Právo lidu* se ve svých článcích často odvolávalo na německou hrozbu pro Evropu. Na rozdíl od ostatních tiskovin se v článcích *Práva lidu* o Německu nikdy nepsalo jako o spojenci, a to ani v negativním významu. *Právo lidu* často odkazovalo na zahraniční socialistické noviny, s jejichž podporou vykreslovaly Německo jako nepřítele socialistického hnutí a nebezpečí pro evropský mír.

Německý obraz v časopise *Čech* nebyl konzistentní. V případě kolektivizace polských pozemků a červencové krize bylo Německo líčeno vesměs neutrálně a místy až pozitivně, a to v hlavně případech, kdy *Čech* hovořil o Německu jako o spojenci. Pozitivní interpretace se však nikdy netýkaly německé zahraniční politiky. Naopak v případě anexe Bosny a Hercegoviny a druhé marocké krize byl německý obraz vykreslen velmi negativně. V těchto dvou obdobích bylo Německo vyobrazeno jako nebezpečný, silný a nepředvídatelný hráč v mezinárodním prostředí, který přímo ovlivňoval rakousko-uherské politické cíle. *Čech* také o Německu psal jako o velmi silném státu a tuto skutečnost často vyzdvihoval jako důležitou pro Rakousko-Uhersko a jeho zahraniční politiku. V časopise *Čech* se rovněž neobjevovaly tendence přirovnávat germanizační snahy Německa k situaci v českém prostředí a celkově lze konstatovat, že v katolických listech nacionální otázka nehrála důležitou roli.

Časopis *Venkov* se vyznačoval velmi kritickou a negativní interpretací Německa i německého elementu v české společnosti. Pro agrárníky byla velmi důležitá otázka nacionalismu. Německé císařství bylo vyobrazováno jako hlavní germanizační síla, která má za cíl vyhubit slovanské obyvatelstvo Evropy. Agrární tisk Německo vykresloval jako zákeřného stínového hráče a manipulátora, který se vměšoval do rakousko-uherské politiky všemi různými směry s cílem získat co nejvíce výhod skrze jakékoliv prostředky.

²⁶⁵ *Právo lidu*, č. 183, 5.7. 1911, s. 1.

Protiněmecké interpretace se přenášely i do českého prostředí, kdy v rámci sledovaných období *Venkov* často poukazoval na sympatie českých Němců vůči Německé říši, a to hlavně v protislovanských záležitostech. Ekonomické motivace pro agrárníky byly důležité pouze v kontextu vyvlastňování majetku polských zemědělců, v ostatních případech tyto faktory zůstaly nerefléktovány.

České slovo svou protiněmeckou rétoriku prezentovalo nejvýrazněji. Německé protislovanské kroky byly v tisku popisovány jako další kroky ke germanizaci a k ovládnutí slovanského obyvatelstva celé Evropy. Jako jediné periodikum *České slovo* věnovalo systematickou pozornost ekonomickým motivacím Německa, kterým ve svých článcích dávalo podobně prostoru jako věcem mezinárodně politickým. Celková percepce Německého císařství byla orientována kolem obrazu Německa jako narušitele evropského míru, který byl ochoten provést cokoli pro šíření své pangermánské koncepce. *České slovo* německé nebezpečí často interpretovalo v českém prostředí a upozorňovalo na podporu, které Německo dostávalo na rakouské říšské radě.

Lze tedy konstatovat, že česká periodika ve sledovaném období charakterizovaly německý politický a kulturní vliv spíše negativně. *Národní listy* a časopis *Čech* vůči Německu v některých událostech zaujímaly neutrální a místy i lehce pozitivní postoje, ale ve většině případů se stejně jako ostatní periodika držely negativní interpretace německých zájmů. Kromě časopisu *Čech* pozorované tiskoviny vyobrazovaly Německo jako hlavní negativní impuls pro česko-německé vztahy v Českém království, jehož protislovanské postoje v českém prostředí prohlubovaly česko-německý antagonismus. Obecně lze tvrdit, že pro *Národní listy*, *Venkov* a *České slovo* byl diskurz jejich textů způsobem, kterým mohly bojovat proti německému elementu v českém prostředí, do něhož germanizační proudy směřovaly z Vídně i Berlína. Národní identita byla pro tato tři periodika velmi důležitá a při každé příležitosti se tak otázka nacionalismu promítala do interpretačních rámců napříč všemi pozorovanými tématy.

Reflektovaná témata týkající se Německé říše se v tisku objevovala podle dobového zahraničního i domácího politického dění. V rámci svého výzkumu jsem neidentifikoval témata, která by se v tiskovinách napříč sledovaným obdobím vyvíjela v čase, což ale nemusí korespondovat se společenskou náladou Čechů během tohoto období.

Interpretace sledovaných periodik nenaznačují, že by se v českém předválečném tisku objevovala jen jedna jediná interpretace, která by byla v souladu s českým národním pohledem na Německé císařství. Lze však konstatovat, že německý element byl v českém tisku interpretován spíše negativně. Tato skutečnost s nejvyšší pravděpodobností reflektovala dobovou náladu Čechů v postoji vůči germánskému aspektu, vůči němuž se česká společnost v předcházejících desetiletích vymezovala ve střetu o identitu, jazyková práva a o autonomii Českého království.

Seznam pramenů a literatury

Prameny

Bič, obrázkový list pro zábavu, satyru, sociální vědu a politiku, Praha, 1, 1890.

Cep, agrární týdeník pro venkovský lid, Praha: Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské, 1, 1907.

Čech, politický týdeník katolický, Praha: Antonín Schmitt, 32-34, 36, 39, 1907-1909, 1911, 1914.

České slovo, ústřední orgán České strany národně sociální, Praha: J. V. Klofáč, 1, 2, 4, 7, 1907-1909, 1911, 1914.

Český dělník, 1, 1897.

Hlas národa, Praha: Emil Hrabal, 1, 1869.

Kölnische Zeitung: mit Wirtschafts – und Handelsblatt, Köln: DuMont Schauberg, 1, 1803.

Národní listy, Praha: Julius Grégr, 46-48, 50, 53, 1907-1909, 1911, 1914.

Právo lidu, časopis hájící zájmy dělníků, maloživnostníků a rolníků, Praha: Ladislav Pavel, 1893-1948.

Przegląd Powszechny, Warszawa: M. Morawski, 1, 1884.

Rašple, list politicko-humoristický, Brno, 1, 1890.

Šlehy, Satiricko-politický list strany Sociálně demokratické, Praha: Dělnická knihtiskárna a nakladatelství, 1, 1898.

Venkov, orgán České strany agrární, Praha: Tiskařské a vydavatelské družstvo rolnické, 2-4, 6, 9, 1907-1909, 1911, 1914.

906-1945

Literatura

- BARŠA Pavel, CÍSAŘ Ondřej, *Anarchie a řád ve světové politice*, Praha 2008.
- BEDNAŘÍK Petr, JIRÁK Jan a KÖPPLOVÁ Barbara, *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti. 2., upravené a doplněné vydání*, Praha 2019.
- BERGHAHN, Volker R., *Europe in the Era of Two World Wars: From Militarism and Genocide to Civil Society, 1900-1950*, Princeton University Press 2005.
- BLANKE Richard, *Prussian Poland in the German Empire (1871-1900)*, New York 1981.
- BURNS Charles Kellar, *The Balkan policy of count Gyula Andrassy*, Rice University, 1980.
- BURTON Graeme a JIRÁK Jan, *Úvod do studia médií*, Brno 2001.
- CIBULKA Pavel, *Politické programy českých národních stran v letech 1860-1890*, Praha 2000.
- CLACK Christopher, *Náměsíčníci - Jak Evropa v roce 1914 dospěla k válce*, Praha 2019.
- COPELAND Dale, *The Origins of Major War*, Ithaka 2000.
- ČAPKA František, *Dokumenty a materiály ke studiu národních dějin v letech 1848–1918*, Brno 2010.
- DITTRICH Zdenek Radslav, *Balkánské kolbiště a evropské mocnosti*, Brno 1998.
- FASORA Lukáš, Jiří HANUŠ, Jiří MALÍŘ (eds.), *Moravské vyrovnání z roku 1905*, Brno 2006.
- FRIEDL, Jiří a kol., *Dějiny Polska*, Praha 2017.
- FUČÍK, Josef, *Válka 1866. Běda poraženým*, Praha 2012.
- GELLNER Ernest André, *Nacionalismus*, Brno 2003.

GUIHÉRY Laurent, TARACHA Michal, *The Centenary of Poland's Independence, A Note on Infrastructre Convergence*, Lyon 2019.

HABERMAS Jürgen, *Strukturální přeměna veřejnosti*, Praha 2000.

HAUBELT Josef, *České osvícenství*, Praha 1986.

HENDL Jan, *Úvod do kvalitativního výzkumu*, Praha 2005.

KADLEC Jaroslav, *Přehled českých církevních dějin 2*, Praha 1991.

KEEGAN John, *První světová válka*, Praha 2003.

KISSINGER Henry, *Diplomacy*, New York 1995.

KISSINGER Henry, *Uspořádání světa: státní zájmy, konflikty a mocenská rovnováha*, Praha: Prostor, 2021.

KLEJNA Josef, *Voják – zajatec – legionář*, Praha: Olympia 2014.

KONČELÍK Jakub, VEČERA Pavel, ORSÁG Petr, *Dějiny českých médií 20. století*, Praha 2010.

KÖPPL Ladislav, KÖPPLOVÁ Barbara, *Dějiny světové žurnalistiky 1: Celý svět je v novinách*, Praha 1989.

KOSATÍK Pavel, *Čeští demokraté: 50 nejvýznamnějších osobností veřejného života*, Praha 2010.

KRÁLOVÁ Jana, *Ve službě monarchii: rakouská a rakousko-uherská zahraniční služba v 19. století*, Praha 2012.

KUBÍČEK Jaromír, *Dějiny žurnalistiky na Moravě: první století českých časopisů 1848-1948*, Brno 2013.

KVĚTINA Jan, *Vzestup polského neoslavismu: záchrana národní politiky?*, Politologická revue 2008.

LEBOW Richard N., *A Cultural Theory of International Relations*, New York 2008.

MALÍŘ Jiří, *Od spolků k moderním politickým stranám: vývoj politických stran na Moravě v letech 1848-1914*, Brno 1996.

MASARYK Tomáš Garrigue, *Rakouská zahraniční politika a diplomacie*, Praha 1911.

MURRAY, Michelle, *Identity, Insecurity, and Great Power Politics: The Tragedy of German Naval Ambitions before the First World War*, Security Studies 2010.

NÁLEVKA Vladimír, *Koncert velmocí, mezinárodní vztahy v letech 1871-1914*, Praha 2006.

PĚČENKA Marek, *Trojspolek: německá, rakousko-uherská a italská zahraniční politika před první světovou válkou*, Praha 1999.

PRŮCHA Jan, *Přehled pedagogiky – úvod do studia oboru*, Praha 2000.

RANDÁK Jan, a kol., *Dějiny Českých zemí*, Praha 2011.

SCHERER Helmut, *Úvod do metody obsahové analýzy*, Praha 2005.

SCHROEDER Paul W., *Economic Integration and the European International System in the Era of World War I*, The American Historical Review 1993, s. 1130-1137.

SCHULZ Winfried, REIFOVÁ Irena, *Analýza obsahu mediálních sdělení*, Praha 2011.

SKŘIVAN Aleš, DRŠKA Václav a STELLNER František, *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1648–1914*, Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, Praha 1994.

SKŘIVAN Aleš, *Evropská politika 1648-1914*, Praha 1999.

STÜRMER Michael, *Německo 20. století*, Praha 2005.

ŠUSTA Josef, *Světová politika v letech 1871–1914*, Praha 1924.

TAYLOR, Alan John Percivale, *Bismarck: The Man and the Statesman*, Londýn 1955.

TEPLÍK Tomáš, *Evropská diplomacie v historických souvislostech od počátků do vypuknutí první světové války*, Praha 2010.

URBAN Otto, *Kroměřížský sněm 1848-1849*, Praha 1998.

VAN DER KISTE, John, *Císař František Josef. Život, pád a zánik habsburské říše*, Praha 2008.

VEBER Václav, *Dějiny sjednocené Evropy: od antických počátků do současnosti*, Praha 2004.

WESSLER Hartmut, *Habermas and the Media*, Polity Press 2018.

WIMMER Mike – Joseph DOMINICK, *Mass Media Research: An Introduction*, Cengage Learning 2013.

ZAMOYSKI Adam, *Poland a History*, London 2009.

ZWEIG Stefan, *Svět včerejška*, Praha: Torst 1999.

ŽUPANIČ Jan, *Rakousko-Uhersko a polská otázka za první světové války*, Praha 2006.